№ 226 ՇԱԲԱԹ 12 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 1913 ՇԱԲԱԹ 12 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ № 226

ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул. № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆօն № 2—53.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10—20 կոպ.
Տպարանի տելեֆօն № 67.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՄՇԱԿ

Հասցէ՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ".
TIFLIS, Rédaction du journal „MSCHAK".

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ
ՏԱՐՎԱՑ ՎԵՐՋԸ 3 ՌՈՒԲ.
Բաժանորդագրվել կարելի է իւրաքանչիւր ամսի 1-ից սկսած:
Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցէն եւ 40 կ. նամականիշ: ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ եւ 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ:

Յայտարարութիւնների համար պէտք վճարել I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ) —20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպ.:
Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торг. Дома Л. и Э. Метцль и К°, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршальковская, 130, Վիլնօյում՝ Большая 32, Պարիզում՝ Площадь Биржи 8
913 Թւի տարեկան բաժանորդները, որոնք առ 1-ն յունվարի 1914 թ. լրիւ վճարած կլինեն բաժանորդավճար 10 րուբլին, ձրիաբար կը ստանան հետեւեալ 2 գրքերը. 1) «Մշակ» եւ հայ կինը», 2) «Մշակի» քառասնամեակ»:
ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ԱՐՏԻՍՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆ
ՀԱՅՈՑ ԴՐԱՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԽՈՒՄԲԸ
Երկուշաբթի, հոկտեմբերի 14-ին
ՏՔԱՀԱՆԴԻՍ
Տառերի գիւտի 1500-ամեայ եւ տպագրութեան 400-ամեայ ՅՈԲԵԼԵԱՆՆԵՐԻ ԱՌԻԹՈՎ
Կը ներկայացնէ առաջին անգամ
(ՅԱՏՈՒԿ ՏՕՆԻ ԱՌԻԹՈՎ ԳՐՎԱԾ)
ՍԱՀԱԿ եւ ՄԵՍՐՈՊ
Ակնարկ 2 արար. հեղ. Ա. Արմէնեանի
(Ըստ Մովսէս Խորենացու, Ղազար Փարպեցու, Րաֆֆիի և Լէօի ուսումնասիրութեան)
ՄԱՍՆԱԿՑՈՒՄ ԵՆ.—Տ. տ. Աշխէն, Արմէնեան-Դուրեան, Արուսեակ, Գուլաջեան, Ցամիկ, պ. պ. Ալլահվերդեան, Աղայեան, Բերոյեան, Զարիֆեան, Թաշճեան, Մամիկոնեան, Մանուէլեան, Մուրադեան, Ցարութիւնեան, Տէր-Առաքելեան, Փափազեան, Օվի-Ահարոնեան, աշխատաւորկ-աշխատակցուհիներ և ուրիշներ:
ԲԱՌԱՍՋԱՅՆ ԽՄԲԵՐԳ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ Մ. ՄԻՐԶՈՅԵԱՆԻ:
Ներկայացումից առաջ կը լինի կարճ դասախօսութիւն:
ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԻՑ ՅԵՏՈՅ ԿԵՆԴԱՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ
Թատրոնի դուրսը և ներսը կը լինի շքեղօրէն զարդարված և à giorno լուսաւորված:
Սկիզբը երեկոյեան ճիշդ ժամը 8-ին:
Ռեժիսսեոր՝ Ա. ԱՐՄԷՆԵԱՆ
Վարչութեան հերթապահ անդամներ՝ պ. պ. Ա. Նազարէթեան, Ց. Քոչարեան

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆԻ ՁՄԵՌԱՅԻՆ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆ
Հայ գրերի գիւտի 1500-ամեայ եւ Հայկական տպագրութեան 400-ամեայ ՅՈԲԵԼԵԱՆԻ
առիթով, շաբաթ, ամսիս 12-ին, երեկոյեան ժամը 8-ին տեղի կունենայ
ՏՕՆԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ
Կը բանախօսեն՝ տ. Սիրանոյշ, պ. պ. Ստ. Լիսիցեան, Ց. Տէր-Միրաքեան, Գ. Իփէկեան, Վահ. Փափազեան:
Տեղերի գները՝ 2 ր., 1 ր. 50 կ., 1 ր. և 50 կ., աշակերտների համար 25 կոպ.
Տոմսակները վաճառվում են ժողովարանի շվէյցարի մօտ և Աղանեանի տպարանում Պոլիցէյսկայա 7.
առ. 874. 1—1

„ՄԻՐ" ԱԿՑԻՈՆԵՐԱԿԱՆ ԸՆԿ.
ԾԽԱԽՈՏԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆԸ
յայտնում է ի տեղեկութիւն իր կլիենտների, որ
ԳՈՐԾԱՐԱՆԸ
ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒՄ Է ԱՇԽԱՏԵԼ,
որովհետեւ պատահած հրդեհը տեղի է ունեցել միայն ֆաբրիկայի մթերքային պահեստում:
ՀԵՏԵՒԱԲԱՐ ԲՈԼՈՐ ՊԱՏՈՒԷՐՆԵՐԸ
ԿԸ ԿԱՏԱՐՎԵՆ ՃՇԳՐԻՏ
առ. 876. 1—1

Ա. ռաջնակարգ ցիրկ
ԵՂԲ.
ԵՍԻԿՕՎՍԿԻՆԵՐԻ
Այսօր տեղի կունենայ խոշոր ներկայացում: Աշխարհահռչակ վելօսիպէդիստ Չէստէր-Դիկի դէբիւտը: Մասնակցում են նոյնպէս ժողովրդ. ծաղրածուներ եղբ. Վինչենցօները և այլ առաջնակարգ արտիստներ: Սկիզբը երեկ. 7½ ժամին: Հանդէս կը գայ Չէստէր-Դիկը՝ երրորդ բաժ., որ կը սկսվի երեկոյեան 10 ժամին:
ԱԶԴ.—Վաղը տեղի կունենայ երկու խոշոր ներկայացում:
առ. 870. 0 5

Թերլինի համալսարանի
ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ
Վերադառնալով արտասահմանից վերանորոգեց ներքին հիւանդութիւնների ընդունելութիւնը. առանձնապէս կրծքի, թոքերի, ԹՈՔԱԽՏԻ և սրտի. բժշկութիւն նաև խառն ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼԻՆՆԵՐՈՎ, արհեստական ՊՆԷՎՄՕԹՕՐԱԿՍՈՎ: Թոքերի և սրտի քննութիւնը լուսաւորված ՌԵՆՏԳԷՆԵԱՆ ՃԱՌԱԳԱՅԹՆԵՐՈՎ: Ամեն օր՝ 9—1 ժամ ցեր. և 5—7 ժ. երեկոյեան. ՉՔԱՒՈՐՆԵՐԻՆ ԱՌ. Ժ. 9—10 ՉՐԻ: Бебутовская 23, тел. 7—92.
(ա.օ.) առ. 92 100—89

Կ. Հ. Հրատարակչ. Ընկ.
Հայ գրերի գիւտի 1500-ամ. եւ հայ տպագրութեան 400-ամեայ յօբելեանի առիթով
Լոյս տեսաւ շքեղ հրատարակութեամբ
„Ս. Նազարեանի երկերը"
I հատոր
Կենսագրական ակնարկով (Ն. Աղբալեանի), հեղինակի պատկերով, ձեռագրի օրինակով, «Հիւսիսափայլի» նկարով և նրա բոլոր աշխատութիւնների մանրամասն ցանկով:
Գինն է 1 ր. 50 կոպ.:
Դիմել՝ Թիֆլիսի և գաւառների հայ գրավաճառներին, ընկ. ճիւղերին, հայաբնակ վայրերի մանր վարկի ընկ. և աշխատակից անդամներին: Պահեստը ընկ. մօտ. Тифлисъ. Абасъ-Абадская пл. № 7.
(ա.օ.) առ. 873. 2—1

ՈՂՋՈՅՆ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՄԵԾ ՏՕՆԻՆ

Այսօր, Փրկչական 1913 թւականի հոկտեմբերի 12-ին, մեր երանելի թարգմանիչների յիշատակութեան օրը, ի սփիւռս աշխարհի ցրված հայ ազգը տօնում է իր պատմական և քաղաքակրթական կեանքի երկու նշանաւոր կոթողների՝ Գրերի գիւտի և Տպագրութեան սկզբնաւորութեան միացեալ փառաւոր յոբելեանը:

1500 տարիներ են անցել այն օրից, երբ ասորական, յունական, պարսկական գրեր գործ ածող և իր եկեղեցիներում օտար և իրան անհասկանալի լեզուներով ժամասացութիւն լսող հայ ժողովուրդը հնարաւորութիւն ստացաւ, շնորհիւ ս. Մեսրոպի գիւտի, ունենալ ազգային ինքնուրոյն և անկախ քաղաքակրթութեան, գրականութեան գործօնը՝ սեփական մայրենի այբուբենը: Եւ այդ սքանչելի գիւտը, կատարված հայոց եկեղեցու մի վարդապետի ձեռքով, գործակցութեամբ նոյն եկեղեցու պետի՝ ս. Սահակի, առաջ բերեց յետագայում նաև մի զարգացեալ, մշակեալ, կլասիկ լեզու և մի չքնաղ կլասիկ գրականութիւն, որի ծաղկեալ ժամանակաշրջանը կոչվեց ոսկեայ դար:

Եւ հայ ժողովրդի ստեղծագործական միտքը ստեղծեց, շնորհիւ ս. Մեսրոպի գիւտի, ոչ միայն եկեղեցական ճոխ մատենագրութիւն, այլ և աշխարհիկ, փիլիսոփայական, գիտական, բանաստեղծական, հռետորական գրականութիւն, այլ և վերածեց հայ բարբառի հոմէական և յունական կլասիկ գրականութեան գանձերը:

400 տարիներ են անցել այն օրից, երբ մի անյայտ տպագրիչ, որին մարմնացնում ենք «Մեղապարտ Յակոբի» մէջ, հիմնեց հայկական առաջին տպարանը Վենետիկում և հայ ժողովրդին մասնակից արեց Գուտենբերգի անմահ գիւտին, որին մեծապէս պարտական են բոլոր եւրոպական ազգերը իրանց հոյակապ և մեծ քաղաքակրթութիւնը:

Ահա այսօր համայն հայ ժողովուրդը, առանձնապէս զանազան հայաբնակ վայրերում և հաւաքապէս՝ Էջմիածնում յանձին իր պատգամաւորների և ներկայացուցիչների, նախագահութեամբ պետին այն եկեղեցու, որի վարդապետները ստեղծեցին Հայկական Գիրը 1500 տարի առաջ, ինչպէս և զարգացրին Հայ Տպագրութիւնը 400 տարի առաջ, իր երախտագիտութիւնն է արտայայտում մեծ գործիչներին և երկրպագում է մեծ գաղջի աճիւնին, որ հանգչում է Օշականի եկեղեցու գամբարանում, Քասախ պատմական գետի ափին:

Այսօրվայ տօնը միայն եկեղեցական կամ կրօնական տօն չէ. նա ազգային ինքնագիտակցութեան, հայ ժողովրդի հոգևոր, բարոյական և մտաւոր անկախութեան, հայ մտքի ինքնուրոյնութեան տօնն է:

«Մշակը», որ մի ամբողջ տարի քարոզեց, ժողովրդականացրեց համազգային այդ մեծ տօնի գաղափարը, «Մշակը», որ մի ամբողջ տարի յամառ կռիւ և պայքար մղեց այդ գաղափարի տարածման և յաղթանակի համար, այսօր իր հրճուանքը և ուրախութիւնն է յայտնում, որ իր անդուլ ջանքերը աջողութեամբ պսակվեցին և Համազգային Յոբելեանը այսօր ոչ միայն ազգովին, համաժողովրդականօրէն է տօնվում, այլ և յաւերժացվում է մի գեղեցիկ և մեծ ակտով, դպրոցական ֆօնդով, որով պէտք է պահպանվեն և զարգանան մեր ազգային, ժողովրդական դպրոցները, որտեղից միայն կարող են դուրս գալ Հայ Գիրը և Հայ Տիպը ճանաչող ու գնահատող, Հայ Լեզուն և Գրականութիւնը պահպանող ու զարգացնող սերունդներ:

Շնորհաւորում ենք հայ ժողովրդին իր այսօրվայ մեծ քաղաքակրթական և խաղաղասիրական տօնի համար:

Հ. Առաքելեան

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
10 հոկտեմբերի

Հռոմ.—Ստատս-սեկրետար Կոկովցեվը գիշերն անցրեց համեմատաբար հանգիստ, քնեց 2—3 ժամ: Առաւօտը տաքութիւնն էր 38,3, զարկերակը 96: Հիւանդը իրան թոյլ է զգում, ախորժակ չունի: Կարմիր քամին շարունակում է աստիճանաբար տարածվել դէմքի վրա: Ընդհանուր դրութիւնը լաւ է, հիւանդութիւնը ընթանում է նորմալ կերպով:

Պետերբուրգ. — Տօբոլի եպիսկոպոս Ալէքսէյը նշանակվեց Վրաստանի էկզարխ:

Բենեշաու.—Ժամանեց գերմանական կայսրը, որին կայարանում դիմաւորեցին արքիդուքս Ֆրանց-Ֆերդինանդը և դքսուհի Հօհենբերգը: Օգոստափառ անձերը մեկնեցին Կոնօպիշտ ամրոցը, ուր կայացաւ ճաշ 25 հոգու ներկայութեամբ:

Վիէննա.—Լրագիրների մեծ մասը գանգատվում է պետական անպատեհութեան դէմ, որ նախատեսում է կէսմիլիարդ փոխառութեան անհրաժեշտութիւն, և պնդում է, թէ հարկաւոր է խաղաղ՝ քաղաքականութիւն միապետութեան համար: «Ցէյտը» կարծիքով՝ Աւստրիայի ֆինանսական դրութիւնը այժմ աւելի վատ է, քան թէ եղել է վերջին 30 տարիների ընթացքում:

Բերլին. — Կայսրուհու ներկայութեամբ բացվեց Թոքախտի հարցի միջազգային 11-րդ վեհաժողովը, որին մասնակցում են 24 տէրութիւնների ներկայացուցիչներ:

Կայսրը մեկնեց որսի Կոնօպիշտ ամրոցը:

Սուինդօն.—Լլօյդ-Ջօրջը դիմեց մի ճառով լիբերալ կազմակերպութիւնների 8000 պատուիրակներին, որոնք ժողովվել էին գումարվել լորդ Սօրօչիի նախագահութեամբ և պարլամենտի անդամներից շատերի ներկայութեամբ:

Յիշեցնելով Բէյդֆորդում արտասանած իր ճառի մասին, Լլօյդ-Ջօրջը պարզեց հողագիտութեան բարենորոգման ծրագիրը, որպիսին կառավարութիւնը ներկայացրել է համայնքերպալատին: «Կառավարութեան նպատակն է,—ասաց հռետորը,—իր քաղաքական նութեամբ ժողովրդին քաղաքներիգիւղերը գրաւել և պակասեցնել գաղթը՝ լաւ կացարաններ հաստատելով ու շինական բանուորների ապրուստը բարելաւելով: Նոր մինիստրութիւնը լիազօրված կը լինի ձեռք բերել ու լաւացնել չը մշակված հողերը»:

Մադրիդ.—Լիսաբոնից տեղեկացնում են, որ անկարգութիւնների ժամանակ միապետականները յարձակվեցին նաև պարլամենտական պահակամբի վրա և խլեցին զէնքն ու ռազմամթերքը, յետոյ նահանջեցին, հետապնդվելով հանրապետական զօրամասից:

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ԹԵՐԱԿՂԶՈՒՄ

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
10 հոկտեմբերի

Աթէնք.—Հաշտութեան վեհաժողովի նիստում կայացաւ համաձայնութիւն շատ կէտերի նկատմամբ:

Սօֆիա. — Հայրենիքում մնացած Կըրք-Քիլիսէի բուլգար ազգաբնակութիւնը հալածվում է թիւրքերից, որոնք ստիպում են բուլգար քահանաներին, ուսուցիչներին և երեւելիներին ստորագրել յայտարարութիւններ, թէ շինական ազգաբնակութիւնը յօժարակամ է հեռանում հայրենիքից:

Սկօպլէ.—Ռումինականները, որոնք հանդիսանում են սերբիական մահմեդականներ Նովօբազարի շրջանում, մեծ թւով գաղթում են Թիւրքիա:

Պրիզրէնի շրջանում խլխլութիւնները զինաթափ են անում ալբաններին: Կալանաւորվել են 30 ալբան իբր թէ ալբանական ապստամբութեան հետ կապ ունենալու համար:

Բելգրադ.—Սկուպշչինայի նիստում Նովակօվիչը հարցապնդեց արտաքին գործերի մինիստրին, թէ ունէր, արդեօք, Աւստրիան լիազօրութիւն Եւրոպայից՝ ուլտիմատում ներկայացնելու թէ՞ գործեց սեփական նախաձեռնութեամբ. վերջին դէպքում ինչո՞վ է արդարացվելու կառավարութեան արած զիջումը:

Սկսվեցին վիճաբանութիւններ փոխառութեան մասին:

Վիէննա.—Ալբանական կառավարութիւնը դիմեց արտաքին գործերի մինիստրութեանը՝ խնդրելով ուղարկել աւստրիական Կարմիր Խաչի խումբ, որ արդէն ուղևորվել է Ալբանիա:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՅՈԲԵԼԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՏԱՌԵՐԻ ԳԻՒՏԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ

(Սեփական հեռագիր)

Էջմիածին, 11 հոկտ. առ. ժ. 10-ին

Եկել են պատգամաւորներ Թիֆլիսից, Բագուից, Ալէքսանդրոպոլից, Շուշուց, Թաւրիզից, Վանից, Արմաւիրից, Մոսկվայից, Բաթումից:

Պատգամաւորները ներկայացան Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսին: Նրանց անունից ճառ արտասանեց Համբարձում Առաքելեանը:

Շնորհաւորելով եկեղեցական-ազգային ու կուլտուրական մեծ տօնը: Վեհափառ Կաթողիկոսը շնորհակալութիւն յայտնեց և օրհնեց հայ ժողովուրդը:

Առաքելեանը ներկայացրեց Պօղոս Նուպար-փաշայի յանձնարարական նամակը*):

Գալիս են հետզհետէ նոր պատգամաւորներ:

Եղանակը հրաշալի է, տրամադրութիւնը տօնական:

Հ. Առաքելեան

*) Այդ նամակը հրատարակում ենք «Մշակի» ներկայ համարում: Խմբ.

Այսօր շաբաթ, ամսիս 12-ին, առաւօտեան ժամը 8-ին Վեհափառ Կաթողիկոսի գլխաւորութեամբ և ամբողջ միաբանութեան ու պատգամաւորութիւնների ուղեկցութեամբ տեղի կունենայ հանդիսաւոր երթ Էջմիածնից դէպի Օշական, ուր ս. Մեսրոպի գերեզմանի վրա պատարագ կը մատուցվի. ապա տեղի կունենայ հոգեհանգիստ՝ հայ գրի և տպագրութեան վաստակաւորների յիշատակին, ինչպէս և պատգամաւորների բանախօսութիւններ և ուղերձների ընթերցում:

Այսօր առ. ժամը 10-ից կը սկսվի Վանքի մայր-եկեղեցում հանդիսաւոր պատարագ, որ կը մատուցանէ Աշոտ եպ. և օրվայ առիթով քարոզ կը խօսի: Պատարագից յետոյ կը կատարվի հոգեհանգիստ հայ գրի և տպագրութեան վաստակաւորների յիշատակին:

Իսկ երեկոյեան ժ. 8-ին Թիֆլիսի ժողովարանում տեղի կունենան տօնին նուիրված ընթերցանութիւն և դասախօսութիւններ: Խօսելու են տ. Սիրանոյշ, Ն. Աղբալեան, Գ. Իփէկեան, Ստ. Լիսիցեան, Ց. Տէր-Միրաքեան և Փափազեան: Երաժիշտ Միրզոյեանի ղեկավարութեան տակ գտնվող երգեցիկ խումբը երգելու է մէջընդմէջ:

Երէկ «Մշակի» խմբագիր Ալ. Քալանթար վերադարձաւ Պետերբուրգից և նոյն երեկոյեան ճանապարհ ընկաւ Էջմիածին՝ ներկայ լինելու համազգային յոբելեանի տօնակատարութեան:

—

Թիֆլիսում կայանալիք յոբելեանական տօնակատարութեանը «Մշակի» կողմից ներկայ կը լինի նրա բազմամեայ աշխատակից Յովհաննէս Սպէնդիարեանը:

—

«Արօր» հանդէսի կողմից Թիֆլիսի յոբելեանական տօնին ներկայ կը լինի Աւետիք Եղեկեան:

—

Գրական-Գեղագիտական Սալօնի կողմից յոբելեանական հանդէսին իբրև ներկայացուցիչներ կը մասնակցեն տիկին Հ. Նաւասարդեան և պ. Ա. Եղեկեանը:

—

Վաղը, կիրակի, հոկտ. 13-ին, Թիֆլիսի թեմի առաջնորդ Մեսրոպ եպ. պատարագ կը մատուցանի վանքի մայր-եկեղեցում, իսկ օրվայ առիթով քարոզ կը խօսի Բենիկ վարդ.: Պատարագից յետոյ կը կատարվի հայրապետական մաղթանք, որից յետոյ եկեղեցական թափօրը ժ. $12^1/_2$-ին կուղևորվի դէպի Ներսիսեան դպրոցի նոր շէնքը, ուր հանդէսը կը սկսվի ժ. 2-ին՝ առաջնորդ Մեսրոպ եպիսկոպոսի մի բանախօսութեամբ: Առաջնորդի բանախօսութեանը կը հետևի կայսերական հիմնը, որ կը կատարէ խումբը: Ապա՝ օտարազգի հիւրերի համար Ալ. Խատիսեան և Ստ. Լիսիցեան կը բանախօսեն ռուսերէն, որից յետոյ տեղի կունենայ շնորհաւորութիւնների ընդունելութիւնը:

—

Շամախու աւետարանական-լիւթերական հայ համայնքի կողմից ներկայացուցիչ է ընտրվել համազգային մեծ յոբելեանին մասնակցելու Էջմիածնում Կոստանդին Տէր-Աստուրեանը:

—

Երէկ, հոկտ. 11-ին, Թիֆլիսի բոլոր հայ կրթական հաստատութիւններում զբաղմունքներն աւարտվեցին երրորդ դասից յետոյ. իւրաքանչիւր դպրոցում դասատուները բացատրեցին աշակերտութեանը համազգային մեծ տօնի նշանակութիւնը: Այնուհետև աշակերտութիւնը տարվեց Արտիստական Ընկերութեան թատրոնը, ուր տեղի ունեցաւ «Ս. Սահակ-Մեսրոպ» պիէսի ներկայացումը ձրիաբար:

—

Թիֆլիսի քաղ. վարչութեան հայ ծառայողները, որոնք, ինչպէս հաղորդել էինք, իրանց շրջանում հանգանակութեան էին ձեռնարկել յօգուտ դպրոցական ֆոնդի, ներկայումս ընտրել են իրանց միջից մի պատգամաւորութիւն կազմված Միք. Ն. Աթաբէգեանից, Ստ. Արամեանից և Վ. Փիլիպոսեանից՝ մասնակցելու հայ գրերի գիւտի 1500-ամեակի և տպագրութեան 400-ամեակի առիթով Թիֆլիսում կայանալիք յոբելեանական հանդէսներին:

—

Թիֆլիսում գոյութիւն ունեցող Լէվանդովսկիների գիմնազիան որոշել է մասնակցել համազգային մեծ տօնին հետևեալ կերպով. 1) կախել ս. Սահակի և Մեսրոպի մեծադիր պատկերները գիմնազիայի դահլիճում, 2) բացատրել աշակերտ-աշակերտուհիներին մեծ տօնի նշանակութիւնը և 3) ուղարկել հայ աշակերտներին իրանց դասատուի հետ Վանքի-աւագ եկեղեցին և յոբելեանական հանդէսին այսօր և վաղը:

—

Տառերի գիւտի և տպագրութեան յոբելեանական հանդէսներին Թիֆլիսի օգտակար գիտելիքներ տարածող ընկերութիւնը հետևեալ ձևով է մասնակցելու.

1) Վարչութեան ամբողջ կազմով ներկայ լինել Թիֆլիսում կայանալիք հանդէսներին:

2) Տօնի օրը փակել ընկերութեան Հաւլաբարի գրադարան-ընթերցարանը:

3) Ի նկատի ունենալով որ Թիֆլիսի Հաւլաբար քաղաքամասի բնակչութեան մեծ մասը կազմում են հայերը, ուստի յոբելեանական տօնը այդ մասում կազմակերպել առանձին շքով, որտեղ հասարակութեանը կը բացատրվի տօնի մեծ նշանակութիւնը:

4) Մի քանի տեխնիքական անյարմարութիւնների պատճառով Հաւլաբարում յոբելեանական տօնը կազմակերպել նոյեմբեր ամսվայ ընթացքում, տալով նրան զուտ ժողովրդական բնոյթ:

—

Հայ Սահմ.-Ռամկավար կուսակցութեան Վանի ակումբը և «Վան-Տոսպ» թերթի խմբագրութիւնը խնդրել են Հ. Առաքելեանին՝ հայ գրերի գիւտի 1500-ամեայ և տպագրութեան 400-ամեայ յոբելեանի առիթով Էջմիածնում կատարվելիք տօնախմբութիւններին ներկայ լինել իրանց կողմից և իրանց շնորհաւորութիւններն ևս յայտնել համազգային տօների առիթով:

—

Թիֆլիսի քաղ. վարչութեան հայ ծառայողներն այսօր, շաբաթ, արձակվում են իրանց ծառայութիւնից՝ ի պատիւ յոբելեանական տօների:

—

Հայոց Ազգագրական Ընկերութեան կողմից իբր ներկայացուցիչ Էջմիածին մեկնեցին հայ գրերի և տպագրութեան յոբելեանին մասնակցելու տիկ. Հ. Մարտիրոսեան և Խ. Աֆրիկեան:

—

Տառերի գիւտի 1500-ամեակի և տպագրութեան 400-ամեակի տօնակատարութեանը Էջմիածնում «Պատանի» ամսագրի ներկայացուցիչն է լինելու ճեմարանի լսարանի ուսանող Մ. Մկրտումեանը, իսկ Թիֆլիսում հանդէսներին ներկայ է լինելու ամբողջ խմբագրական կազմը:

—

Կարսից մեզ գրում են, որ այդ քաղաքի հայ հոգևորականութեան, փոխանորդի և ամբողջ շրջանի կողմից Էջմիածնում տեղի ունեցող հանդէսներին ներկայացուցիչ լինելու է Գէորգ վ. Ջէօրէքչեանը:

Նոյն քաղաքի նորակառոյց եկեղեցու շինութեան հոգաբարձութեան կողմից՝ նոյն հոգաբարձութեան անդամ և քաղաքի աւագ Խ. Բզնունին ամսիս 10-ին մեկնել է Էջմիածին, որպէս պատգամաւոր:

Դպրոցական ֆոնդի օգտին մինչև օրս Կարսում հանգանակված գումարը 1000 րուբլուց անց է:

ՅՕԳՈՒՏ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՖՈՆԴԻ

Ստացանք՝ 1) Ախալքալաքից՝ Բաղդասար Յ. Սարգսեանից 25 րուբ., գնդապետ Իժ. Թադէոս Տէր-Յովսէփեանից 25 րուբ.: 2) Գրիշինո կայարանից՝ Տէր-Գրիգորեանից 25 րուբ.: Ընդամենը 75 րուբ.: Նախորդ ստացվածների հետ միասին (տես «Մշակ» № 225) ունենք ստացած ընդամենը 397 րուբլի:

ՊՕՂՈՍ ՆՈՒԲԱՐ ՓԱՇԱՅԻ ՆԱՄԱԿԸ

Հայկական
ազգ. պատգամաւորութ.

Պարիզ, 13 հոկտ. (ն. տ.)

Նորին Սուրբ Օծութիւն
Տ. Տ. Գէորգ Ե.
Սրբազնագոյն Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց
Էջմիածին

Վեհափառ Տէր,

Ձեր Ս. Օծութիւնը բարեհաճած էր հրաւիրել զիս Տառերի Գիւտի 1500-ամեակի և Հայ Տպագրութեան 400-ամեակի համազգային մեծ յոբելեանական հանդէսներուն:

Երջանիկ պիտի ըլլայի ներկայ գտնուելով սոյն հայրենասիրական հանդէսներու, եթէ Ձեր Վեհափառութեան ինձ յանձնած պատուաբեր պաշտօնն այս վայրկենիս իմ ներկայութիւնս, աւելի քան երբեք, անհրաժեշտ չդարձնէր Եւրոպայի մէջ:

Փափագելով սակայն մասնակցել սոյն ազգային հանդէսներուն, խնդրեցի տեար Հ. Առաքելեանէ՝ ներկայ գտնուիլ իմ կողմէն և երախտապարտ պիտի ըլլամ, եթէ Ձեր Ս. Օծութիւնն հաճի ընդունիլ սոյն ներկայացուցչութիւնը:

Ցիրաւի՝ չուզեցի անտարբեր մնալ այն տօնակատարութեանց, զոր կը կազմակերպեն մեր ազգակիցները՝ տօնելու այն երկու մեծ գիւտերը, որոնք սատարեցին մեր երկրին քաղաքական և մտաւորական զարգացման և որոնց շնորհիւ ծնաւ մեր գրականութիւնը և մեր ազգային յառաջդիմութիւնը՝ դասակարգելով հայ ազգը ամենաքաղաքակիրթ ազգերու շարքին մէջ, ներշնչելով նաև այն համակրութիւնը, որ այսօր մեզ կը հաւաստէ Եւրոպա ուժ տալով մեր արդար պահանջումներուն:

Երկնելով այս ազգային տօնին առթիւ իմ խորին շնորհաւորութիւններս՝ եմ

Ձերդ Ս. Օծութեան
Ամենախոնարհ յարգանօք
Պօղոս Նուպար

ՄՏՔԻ ՎՍԵՄ ՅՈԲԵԼԵԱՆՆԵՐ

Գիւլաղարակ, 8 հոկտ.

Յոբելեաննե՞ր... Տօնում ենք ահա երկու մեծ, համազգային յոբելեաններ, տառերի գիւտի ու տպագրութեան, գրի ու տիպի...

Կա՞յ արդեօք աւելի վեհ, աւելի նշանակալից ու վսեմ տօն, քան գրի ու գրքի տօնը, գրականութեան ու կուլտուրայի տօնը:

Մարդկութեան մի քանի հազարամեայ պատմութեան մէջ հազուագիւտ են ազգեր, որոնք կարողացած լինեն պատիւ ու բաղդ ունենալ պարծենալու նման՝ մտքի տիտան յոբելեաններով:

Հայը ահա այսօր, այդ հնագոյն բազմաչարչար ու մարտիրոս ազգը հպարտ է իր յոբելեաններով, հպարտ մտքի յաղթանակով, կուլտուրականութեան պսակը խոնջած ճակատին տօնում է ցնծագին ու պարծանքով 2 մեծ ու վսեմ յոբելեաններ:

Հայը, ճակատագրականօրէն հալածված ու տարական վիճակի մատնված, հալածական հայի միակ փրկութիւնն ու մխիթարութիւնը այսօր իր գիրն է, գիրքն ու դպրոցը և ամուր փարած նրանց՝ գուրգուրում է իր գոյութեան իրաւունքը ապահովող գրի, գրքի ու դպրութեան հոյակապ պատկառելի յոբելեանները:

Համայն ազգը այսօր տօնական տրամադրութեան մէջ է: Յոբելեանը համազգային է: Երկրագնդի ամեն ծայրերից, ուր բաբախում է հայ սիրտը, շտապում են խառնել իրանց խինդն ու զգացմունքները Էջմիածնի յոբելեանական հանդէսներին:

Տօնում է հայ գիւղը, տօնում է քաղաքը, տօնում են դպրոցները, տօնում են հեռաւոր ու մերձակայ գաղութները, տարագիր հայի բեկորները իրանց խուլ ու օտար անկիւններում: Տօնում է մայր հայրենիքը: Տօնում են ռամիկն ու վաճառականը, արհեստաւորն ու բժիշկը, աստիճանաւորն ու փաստաբանը, կղերն ու աշխարհականը, աշակերտն ու ուսուցիչը...

Եւ հայութեան ամեն հատուածներից ու դասակարգից Էջմիածին են հաւաքվում ներկայացուցիչ-պատգամաւորներ համազգային բնոյթ տալու Էջմիածնի մեծահանդէս յոբելեանական տօներին և անմահ Մաշտոց Մեսրոպի նուիրական դամբարանի շուրջը զեղելու հայ ազգի երախտագիտական խորրզգացմունքներն ու ողողելու արցունքով մեծ ազգասէրի տապանաքարը...

Ռուբէն Իսկէնդէրեան

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՄԵԾ ՏՕՆ

Բարեպաշտ Վարդանի գաղափարական որդին, Տարօնի Հացեկաց գիւղացին, Մեծն Ներսէսի մաքուր հոգով ու շնչով դաստիարակված ժրաջան աշակերտը, հելլէն, պարսիկ և ասորի լեզուների հմուտ լեզուագէտ ուսուցիչը, արքունի պալատի գործավարութեան քաջ ղեկավար անմահ Մեսրոպը, այդ՝ հայկական տառերի սրբազան հայրը արհամարհեց աշխարհային ամեն տեսակ փառք ու ճոխութիւն, հեռացաւ արքունի փարթամ կեանքից, թողեց արդիւնաւոր փափուկ պաշտօնը, հագաւ հոգևորականի սքեմ, քաշվեց Գողթան գաւառները և սկսեց իր առաքելական պաշտօնը. քարոզեց Աւետարանի փրկարար գաղափարը և սկսեց տարածել կռապաշտութեան մէջ թաղվածների շրջանում քրիստոնէութիւն:

Բայց ահա այդ ժամանակ սրբազան հայրը հանդիպում է խոշոր խոչընդոտների: Չը կար հայկական գիր, գրականութիւն. չը կար հայերէն գիրք: Կարդում էին օտարի գրքերը օտարի լեզուներով և շատերը իրանց կարդացածից բան չէին հասկանում: «Ուրեմն պէտք է գտնել հայկական տառեր, ունենալ հայերէն գրքեր» մտածում էր ս. Մեսրոպ և այս մտքերով գիշեր-ցերեկ մաշվում էր: Մտածմունքների հետ սկսեց գործ: Սրբազան գործին մասնակցեցին ժամանակակից Վռամշապուհ թագաւորը, ս. Սահակ կաթողիկոսը, հրապարակ եկան գործին օգնելու հայր Աբէլը, Դանիէլ եպիսկոպոսը, Վահրիճը և ուրիշները:

Այս բոլորի ջանքերը ապարդիւն անցան և յետ քաշվեցին գործից, իսկ ս. Մեսրոպը դարձաւ չը յուսահատվեց, պանդխտութեան գաւազանը ձեռք առաւ և իր սիրեցեալ աշակերտների հետ սկսեց մի երկարատև մաշող ճանապարհորդութիւն:

Ստաւ Եդեսիա, բաղխեց ճարտասան Պղատոնի, Հռոփանոսի դռները, գնաց Փիւնիկէ, անցաւ Սամոս, բայց և այնպէս այդ բոլորը ի զուր անցան: Մեսրոպը յոյսը կտրած մարդկանցից՝ վերջին յուսահատութեան մէջ դիմեց Արարչի օգնութեան և խորասուզվեց ջերմեռանդ աղօթքների մէջ: Ահա այդ ժամանակ աջ ձեռքի մի թաթ գրեց վէմի վրայ հայկական տառերը: Վերակենդանացաւ հայրենասէր հայրը և 405 թ. հայկական տառերը ձեռին մտաւ Հայաստան: Այդ օրը փառաւոր տօներ և փառաւոր ուրախութիւն սարքեցին:

Այդ օրվանից մինչև 1443 թ. տպարան չը կար: Գրքերը գրւում էին տաժանելի աշխատութիւններով:

Ահա հրապարակ եկաւ երկրորդ մեծ բարերարը՝ գերմանացի Յովհաննէս Գուտենբերգը և հնարեց շարժական տառեր, ստեղծեց տպագրութիւնը և հնչացրեց գրականութեան ծաղկելը:

Կեցցէ՛ ս. Մեսրոպը, կեցցէ՛ Գուտենբերգը: Դրանք մարդկութեան համար անմահ դէմքեր են և յաւիտեանս յաւիտենից անմահ կը մնան:

Հայր Մեսրոպ, քանի երկինք և երկիր կայ, քանի արեգակը և լուսինը կատարում են իրանց շրջանառութիւնը, դու մեր սրտերում անմահ պիտի մնաս: Սերունդէ սերունդ քո գերեզմանի ուխտաւորները անպակաս պիտի լինեն:

Ես որպէս Կարսի քաղաքային դպրոցի ուսուցիչ՝ իմ աշակերտներով սլանում եմ մտքով ու հոգով դէպի Օշական, համբուրում ս. Մեսրոպի գերեզմանը և ողջունում ենք այս համազգային մեծ յոբելեանը՝ և աշակերտներից կոպէկ-կոպէկ հաւաքած 10 րուբլի, որպէս աշակերտական սրտաբուխ նուէր ղրկում եմ դպրոցական ֆոնդի գանձանակը:

Սարգիս Տէր-Մելքիսեդեկեան
Կարս

Ի՞ՆՉ ՊԷՏՔ Է ԱՆԵԼ

Կատարվող ազգային մեծ տօների առիթով այս օրերս Էջմիածնում պիտի տեղի ունենան ժողովներ ժամանակակից հայ ուղղագրութեան մէջ «կարևոր» փոփոխութիւններ անելու մասին: Դրա համար Էջմիածին են հրաւիրված հայ «ձեռնհաս» անձինք:

Ամսիս 9-ին՝ Գրական-Գեղագիտական Սալօնում կայացած ժողովում ես արտայայտեցի իմ կարծիքը Էջմիածնում կայանալիք ժողովի իրաւասութեան և ենթադրածս գիտնական ու գրական կարողութեան մասին:

Կարծիք, որ չէր կարող շատ էլ դրական լինել: Ես այն համոզմունքի եմ, որ աւելի ճիշդ, աւելի գեղեցիկ, աւելի քաղաքակրթական ուղղագրութիւն քան այն, ինչ որ տուել է մեզ մեր հին գրականութիւնը, չէ կարող տալ այժմեան և ոչ մի ժողով այն պարզ պատճառով, որ մենք կատարելապէս գիտնականօրէն պատրաստված լեզուագէտներ չունենք: Չունենք նաև գոնէ հնչիւնների վերաբերմամբ նուրբ լսողութիւն ունեցող մատենագիրներ, որոնց ճաշակին կարողանայինք հաւատալ: Ունենք միայն մեծ ազգերին նմանվելու յաւակնութիւն, որ այնչափ ծաղրելի է:

Էջմիածնի ժողովը շատ շատ լինելու է դիլետանտների համագումար այս կամ այն համեմատական աստիճանի պատրաստութեամբ կամ ճաշակով: Իսկ դիլետանտների որոշումները չեն կարող կարևոր հեղինակութիւն ունենալ ոչ հայ հեղինակների և ոչ հայ ուսուցիչների համար: Այդ որոշումները կը մնան սոսկ որոշումներ և իւրաքանչիւր հեղինակ և ուսուցիչ կը շարունակէ գրել ու դասաւանդել դարձեալ իր քմքի համաձայն:

Մի բան միայն կարող է անել Էջմիածնի ժողովը, այն է՝ վերացնել մէջտեղից այդ «վ»-ի և «ւ»-ի խնդիրը, որ չափազանց ծաղրելի կը լինէր, եթէ չը լինէր այնքան վնասակար:

Գրական-Գեղագիտական Սալօնի ժողովում մի քանի ուսուցիչներ գանգատվեցին, որ իրանք շփոթված են, չը գիտեն ինչպէս դասաւանդեն. մի ձեռնարկ կամ դասագիրք գրված է «ու»-ով, միւսը «վ»-ով, մի երրորդը «ւ»-ով: Թէ որն է ճիշդ, որը սխալ, որին պիտի գերադասութիւն տալ, որը արտաքսել հայ դպրոցից — չը գիտեն:

Միանգամայն իրաւացի գանգատ, որին անհրաժեշտ է բաւարարութիւն տալ:

Ահա միակ բանը, որ կարելի է և պէտք է սպասել Էջմիածնի ժողովից: Թող այդ ժողովը որոշէ թէ երեք հնչիւններից որն է հարկաւոր տալ հայ ուսուցչին աշակերտներին աւանդելու համար: Ես անձամբ «ու»-ի ջերմ կողմնակից եմ, թէև ինքս մինչև այժմ, դժբաղդաբար, կանոնաւոր չեմ հետևել նրան:

Հայ լեզուի մի տգեղ կողմն է ձայնաւորների բացակայութիւնը և բաղաձայնների շատութիւնը: Դուրս ձգելով նրա միջից մի

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԵԾ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ *)

VII

Ազգային մեծ յոբելեանին նվիրված յօդվածներիս շարքը վերջացնում եմ՝ որոշելու համար հայկական տպագրութեան առաջին տարին:

Անցեալ տարի այս հարցի շուրջը երկար և բուռն գրական պայքար տեղի ունեցաւ: Փնտռված թվականը գտնելու միակ աղբիւրն էր հայերէն առաջին տպագրի՝ Պարզատումարի մի կողմնակի ցուցումը, այն է որ պարզատումարը կամ տօնացոյցը սկսվում էր հայոց 961 թվականով, որ համապատասխանում է Քրիստոսի 1512—3 թվականին:

Հայր Գովրիկեանը, որ առաջինը նկարագրեց այս անդրանիկ հայ տպագիրը, նրա տպագրութեան ժամանակի մասին հետևեալ եզրակացութեանն էր եկել. «Յայտնի է ուրեմն, որ առաջիկայ մատեանը տպված է կամ այն տարին, զոր կը ցուցնէ թվականը, այսինքն 961=1512, և կամ քանի մը ամիս, և գուցէ նոյնիսկ տարի մը առաջ սկսած է, որպէսզի նշանակված 961 տարւոյն համար տոմարը պատրաստ ու գործածական ըլլայ»: («Հանդ. Ամս.» 1889 թ., եր. 210»):

Այս եզրակացութեան գալուց յետոյ հ. Գովրիկեանը Պարզատումարի համար դնում էր սակայն մի թվական—1512, և այս թվականի վրա պնդում էին Թիֆլիսում ամենք, որոնք կամենում էին տպագրութեան յոբելեանը կատարել անշուշտ 1912 թվին:

Մենք այս 1512 թվականը անկասկածելի չէինք համարում, այլ գտնում էինք, որ, հ. Գովրիկեանի եզրակացութեան հիման վրա, կարող էր տպագրութիւնը կատարված լինել և 1511 թվին, որպէսզի 1512 թվի համար «տոմարը պատրաստ ու գործածական ըլլայ». կարող էր և 1513 թվին կատարված լինել՝ եթէ տպագրութիւնն սկսված լինէր 1512 թվին: Եվ որովհետև ուրիշ չորս գիրք, որ Վենետիկում միևնոյն տպարանից են դուրս եկել, անտարակոյս տպված են 1513 թվին («Հանդ. Ամս.» 1894, եր. 357—363), ուստի մենք աւելի հաւանական էինք համարում, որ Պարզատումարն էլ սրանց հետ նոյն 1513 թվին լոյս տեսած լինի: Նոյն այս թվականի հաւանականութիւնը մենք ցոյց տվինք և մի ուրիշ յօդվածում, որտեղ բացատրեցինք, որ հայոց 961 թվականը համապատասխանում է փրկչական 1512—3 թվին, սկսելով 1512 թ. նոյեմբերի 13-ից, ուրեմն հայոց 961 թվականի ամենամեծ մասն ընկնում է փրկչական 1513 տարվայ մէջ:

Հարցը, գիտական տեսակէտից, մնաց անորոշ, իսկ գործնականապէս Էջմիածինը լուծեց շատ սրամիտ կերպով. նա յոբելեանական տարի յայտարարեց 1912 հոկտեմբերի 13-ից մինչև 1913 թ. հոկտեմբերի 13-ը:

Ներկայումս բարեբաղդաբար մենք ունենք ուրիշ մի աղբիւր, որ նոր լոյս է սփռում այս հարցի վրա և կարող է վերջնականապէս վճռել առաջին հայերէն գրքի տպագրութեան թվականի հարցը *):

Պարիզի ազգային մատենադարանում պահվում է մի մեծ ցուցակ, տպված Վենետիկում 1882 թվին, որ ունի վերնագիր՝ «Documenti della tipografia Veneziana». Այս գրքում 1498 թվականի տակ գրված է հետևեալը.

«1498, 15 Juglio. Democrito Terracino a demandé permissian d'avoir une imprimerie en arabe et arménien». այսինքն «1498, յուլիսի 15-ին. Դէմօկրիտօ Տէրրաչինոն թոյլտւութիւն խնդրեց ունենալու մի տպարան արաբերէնի և հայերէնի համար»:

Իսկ 1513 թվականի տակ գրված է.

«1513, 31 Moggio. Lelio et Panto di Maximi demandent renouveler l'autorisation accordée à Democrito Terracino». այսինքն «1513, մարտի 31-ին. Լէլիօ և Պանտօ դի Մաքսիմի (Մաքսիմեանները) խնդրում են վերանորոգել այն արտօնութիւնը, որ տրված էր Դէմօկրիտօ Տէրրաչինօյին»: Գրքում կայ նաև տեղեկութիւն, որ խնդրված արտօնութիւնը արված է:

Այս երկու ցիտատներից, որ, ինչպէս կարծում եմ, իտալական բնագրից թարգմանված է ֆրանսերէն, երևում է, որ դեռ 1498 թվին ոմն Դեմօկրիտօ Տէրրաչինօ Վենետիկի վարչութիւնից խնդրել է թոյլտւութիւն արաբական և հայ լեզուների համար տպարան բանալու: Արտօնութիւնը նրան տրվել է, բայց մեզ անյայտ պատճառներով արտօնատէրը չէ իրագործել իր մտադրութիւնը: Այնպէս որ մօտ 15 տարի վրան անցնելուց յետոյ, 1513 թ. մարտի 31-ին ուրիշ երկու անձ, Լէլիօ և Պանտօ Մաքսիմեանները, խնդրում են վերանորոգել Տէրրաչինօյին տրված արտօնութիւնը, և նրանց խնդրածը տրվում է: Ուրեմն երբ մի կողմից մեզ յայտնի է, որ անկասկած 1513 թվին Վենետիկում տպագրված են 4 հայերէն գիրք (Պատարագատետր, Ուրբաթագիրք, Տաղարան, Աղթարք), և որ հաւանօրէն նոյն 1513 թվին տպված է և Պարզատումարը. իսկ միւս կողմից երբ ի նկատ ենք առնում վերոյիշեալ փաստը, թէ 1513 թվի մարտի 31-ին Վենետիկում արտօնութիւն է տրված հայերէն տպարան ունենալու, կարող ենք այս երկու փաստերի զուգադրութիւնից առանց որևէ տարակոյսի հետևցնել, թէ Պարզատումարն էլ անկասկած տպված է 1513 թվին. այսինքն թէ հայերէն տպագրութիւնն սկսել է 1513 թվին:

Դեռ անորոշ է մնում անդրանիկ հայերէն տպագրութիւնների վրա դրված տպարանի նշանագրոշմի հարցը: Այս նշանագրոշմը կրում է D. I. Z. A. գրերը, որոնք, ինչպէս ցոյց են տալիս մասնագէտները, տպարանի տիրոջ անվան սկզբնատառերն են կազմում: Աչքի առաջ ունենալով Դէմօկրիտօ Տէրրաչինօյի անունը՝ ես մի ժամանակ ենթադրում էի, թէ նշանագրոշմի առաջին գիրը Դէմօկրիտօյի սկզբնատառն է, իսկ երկրորդ գիրը (I) լատինական այբուբենի գլխագիր T գիրն է՝ վերևի երկու ծայրը մաշված կամ լավ դուրս չեկած մամուլի տակից. և այս դէպքում այդ T գիրը կը նշանակէր Տէրրաչինօ: Իմ ենթադրութիւնը ստուգելու համար դիմեցի Վիէննայի Մխիթարեան հ. Ակինեանին, խնդրելով ճշգել նշանագրոշմի երկրորդ գիրը—չէ կարող արդեօք դա T լինել: Սակայն հ. Ակինեանը ինձ յայտնեց, թէ երկրորդ գիրը անկասկած I է և ոչ T: Բայց կարելի է յուսալ, որ վերոյիշեալ Documenti-ի անդրադարձ ուսումնասիրութիւնը Եվրոպայում, մանաւանդ Պարիզում բնակող բանասէրների կողմից՝ կը լուծէ նաև այս նշանագրոշմի առեղծվածը, ինչպէս և կլրացնէ այն սուղ տեղեկութիւնները, որ մենք կարողացանք հաղորդել:

Անդրանիկ հայ տպագրութիւնների մասին խօսելով՝ ավելորդ չեմ համարում յայտնել, հիմնվելով դարձեալ պ. Հ. Առաքելեանի բերած տեղեկութիւնների վրա, որ Պարիզի ազգային մատենադարանն ևս ունի այս անդրանիկ տպագրութիւններից երկու գիրք. առաջինն է (Reserve, P. Y 105) — «Աղթարք և ատորայ/բաշխութիւն է գի/րքս այս և/ վիճակ». երկրորդն է (թվահամարը չէ բերված) — «Տաղարան Ե/Սայ. հոգ/ոյ. և մար/մնոյ»: Գրքերը երկուսն էլ կազմված են և ունեն ճիշդ այն նշանագրոշմը և վերնագրերի նոյն տողատութիւնը՝ ինչպէս և «Հանդէս Ամսօրեայում» նկարագրված օրինակները:

Աղթարքի վերջին մի երեսի վրա երկու սիւնակով 23 տողում զետեղված են կիսատ, կցկտուր բառեր, չորս տողը մի խմբակի վերածած (վերջին խմբակը երեք տող), և իւրաքանչիւր խմբակի գլխին այբուբենի գրերը ա, բ, գ, դ, ե, զ: Ա գրի տակի չորս տողերը պարունակում են «անու. — Ուրբաթ. — կ. որ նստի. — քեզ սատ.»: Սրա դիմաց, Դ գրի տակ — «Աղաւէթ — ուցանէր. — ց հարիւր: — Տր մեծատուն»:

Որովհետև «Բազմավէպի» մէջ (1890 մարտ, — քաղում ենք «Հանդէս Ամսօրեայից» 1894, եր. 362) ասված է, որ Աղթարքը բաղկացած է $23^3/_4$ թերթից (=190 երեսից), ուստի անկասկած է, որ 23 տողի մէջ բերված կցկտուր բառերը ոչ այլ ինչ են, քան իւրաքանչիւր թերթի վերջին երեսի վերջին տողի տակ դրված այն բառերը կամ բառամասերը, որոնք յաջորդ թերթի առաջին երեսի առաջին տողի սկիզբն են կազմում: Միևնոյն բառի կրկնութիւնը նախընթաց թերթի վերջում և յաջորդ թերթի սկզբում այն նպատակով էին անում հին տպագրութիւնների մէջ, որպէսզի դրանով որոշէին, թէ որ թերթն որն էր յաջորդելու, քանի որ երեսները թվանշաններով նշանակելու սովորութիւնը դեռ չէր մտել:

Ստ. Մալխասեանց

*) Տես «Մշակ» №№ 220, 221, 222, 223, 224 և 225.

*) Աղբիւրը մեզ մատակարարել է պ. Հ. Առաքելեանը, որ Պարիզ եղած միջոցին ֆրանսիացի հայագէտ Մակլէրի հետ այցելել է ազգային մատենադարանը և մեր յիշած քաղվածքներն արել:

ճանաւոր ևս, մենք դրանով ցոյց կը տանք ոչ միայն մեր ճաշակի կոպտութիւնը, այլև մեր տհասութիւնը։

Պէտք է ուսուցիչներին ազատել նեղ վիճակից։ Եւ երբ Էջմիածնի ժողովը գերադասութիւն կը տայ երեք հնչիւններից որևէ մէկին, պէտք է աշխատել, որ իր որոշումը օրինական ոյժ ստանայ, որ նա լինի պարտաւորական բոլոր դասագիրք կազմողների համար, որոնց թիւը ի դէպս աստած, օր-օրի վրա աճում է և որոնք մի տեսակ անվայել մրցումն են սկսել իրարու մէջ։ Պէտք է հոգացվի, որ միւս հնչիւններով գրված դասագրքերը արտաքսվեն հայ դպրոցներից։

Դա արդէն պատկանում է Նորին Վեհափառութիւն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի իրաւասութեանը։

Կրկնում եմ, դրանից աւելին անելու իրաւունք և կարողութիւն ունենալ չէ կարող Էջմիածնի ժողովը։

Վերջապէս, տգեղ բան կը լինի Սահակի և Մեսրոպի տօնը կատարելու համար ժողովվել և նոյն Սահակի ու Մեսրոպի շինած սքանչելի տաճարը քանդել։

Մեր ուղղագրութիւնը կապված է մեր անցեալի, մեր գրաբար հարուստ գրականութեան, մեր ժողովրդի, վերջապէս՝ Թիւրքահայ գրականութեան հետ։

Քանդել այդ կապը՝ կը նշանակէ գործել պատմական մեծ սխալ։ Բաւական է, վերջապէս, որքան աղաւաղեցին մեր նահատակ աշխարհաբարը զանազան տգէտ և անճաշակ «հեղինակներ», իւրաքանչիւրը հետևելով իր այլանդակ լսողութեան։

Շիրվանզադէ

ԻՒՇՉԻՆՍԿԻԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԸ

—o—

ԲԷՅԼԻՍԻ ԳՈՐԾԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

Կիէվ, 10 հոկտեմբերի

Հարցաքննվում է Կսէնիա Դիակոնովան, որ դատախազի հարցերին պատասխանում է՝ թէ Չեբէրեակօվան 1911 թ. մարտի կէսերին գանգատվում էր, որ նրան հալածում են ինչ-որ ստուերներ, որ սարսափում է, խնդրեց գնալ գիշերելու. քոյր Եկատերինան գնում էր, թէ ե՞րբ—չէ յիշում. Կրասօվսկին աւելի զբաղվում էր քրոջով, որ այնքան էլ շատ բան չէր յայտնում վկային Կրասօվսկիի հետ ունեցած խօսակցութիւնների մասին։ Կողմերի հարցերին վկան յայտնում է, որ մարտի 20-ին Չեբէրեակօվան պատմեց դիակը գտնելու մասին. ոստիկանատանը վկային ցոյց տուին Չեբէրեակօվայի մօտ տեսած մարդկանց այցետոմսերը. Նա խոստովանեց, որի համար Չեբէրեակօվան նրան կշտամբեց։ Բաւիչը պատմում էր վկային, որ Չեբէրեակօվան նրան յանձնել է թագցնել տարձանակները։

Երբ նիստը վերջանում էր գիշերվայ ժամը 12-ին, Գրիգորօվիչ-Բարսկին խնդրում է արձանագրել, որ այսօրվայ նիստում ոչ մի անգամ չը յիշատակվեց մեղադրեալի անունը։

Հետևեալ օրը նորից հարցաքննվում է Կսենիա Դիակոնովան։

Դատարանի անդամ Վիգուրի հարցին, վկան յայտնում է, որ վերջին անգամ Չեբէրեակօվայի մօտ եղաւ 1911 թ. մարտի կէսին։ Ցետագայ հարցաքննութեան ժամանակ վկան ասում է, որ քոյր Եկատերինան չը պատմեց վկային, որ գիշերելով Չեբէրեակօվայի մօտ՝ տեսել դիւզաւ մի սարկայի, որը նման էր դիակի։

Չերնեակօվան ասում է, որ ճանաչում է Չեբէրեակօվային 8 տարեկան հասակից. Չեբէրեակօվայի բնակարանում եղել է ընդամենը 4 անգամ. բացի ընտանիքից ուրիշ ոչ ոքի չէ տեսել. Չեբէրեակօվան ապրում էր շատ աղքատ, միշտ կարիքի մէջ էր, գանգատվում էր իր խեղճութիւնից վկայի հարազատներին. վկան ներկայ էր Դիակօնօվայի բնակարանում, երբ Չեբէրեակօվան պատմում էր Իւշչինսկիի դիակը գտնելու մասին այս խօսքերով. «Ես քարայրումն էի. խե՜ղճ երեխայ. ինչպէս նրան այլանդակել էին»։ 1910 թ. Չեբէրեակօվան փողոցում ծեծեց վկային, որից յետոյ վկան հաշտվելով՝ եղաւ Չեբէրեակօվայի մօտ մի անգամ ևս Եկատերինա Դիակօնօվայի հետ միասին, երբ սարսափը սկսվեց։

Եկատերինա Դիակօնօվան դէմ առ դէմ վկային ասում է, որ այդ դէպքը տեղի ունեցաւ մարտի 13-ին։

Վկայ Մախալինը, բնորոշելով իր բացակայ ընկեր Կարաէվին, ասում է, որ Կարաէվը օս է, մինչև 1905 թ. բնակվում էր Կովկասում և Օդեսսայում, 1905 թ. Կիէվում կալանաւորվեց զէնք և ռազմամթերք պահելու համար, և դատապարտվեց. կարևոր մի էպիզօդ Կարաէվի կեանքից. երբ սա Կիէվի ոստիկանատանն էր, նրա սատաճները ցաւում էին. նա յայտնեց թաղական վերահսկիչին, բայց վերջինս ծաղրեց. Կարաէվը վերցրեց լապտերի նաւթը ու այրեց այդպիսով սարսեց իշխանութեանը գալ ոստիկանատուն. վճռեց վրէժ լուծել թաղական վերահսկիչից. գտնվելով յետոյ բանտում, հանդիպեց այդ վերահսկչին, որ մեղադրվում էր գողութեան մէջ. յիշեց ոստիկանատան դէպքը և մորթեց վերահսկիչին. երդուեալ-ատենակալները արդարացրին. այդ դէպքը Կարաէվին հերոս դարձրեց բանտարկեալների աչքում և յանցաւոր աշխարհում ժողովրդականութիւն ստեղծեց նրան։ Դիմելով ցուցմունքներին, Մախալինը ասում է, որ չէ հաւատում բոլոր սպանութիւններին. լրագրական տեղեկութիւններից նա իմացաւ, որ սպանութեանը մասնակից են գողերը, նաև Չեբէրեակօվան։ Իմանալով Բրազուլի յայտարարութեան մասին, վկան վճռեց դիմել նրան, առաջարկելով իր ծառայութիւնները հետախուզումներ կատարելու. վկայի մէջ միտք ծագեց այդ նպատակի համար օգտվել ծանօթ Կարաէվից. նա կանչեց նրան. սկզբում Կարաէվը յուզվեց առաջարկութիւնից և մաճառնելիս մի քանի օր յետոյ, խորհրդակցելով ընկերոջ հետ. վկան Կարաէվին ծանօթացրեց Բրազուլի և Կրասօվսկիի հետ, յետոյ նրանք ծրագիր մշակեցին օգտվելու Կարաէվի հաշւից, որպէսզի յանցագործների միջոցով հնար լինի որոնել Իւշչինսկիին սպանողներին։ Ի նկատի ունենալով որ գործի մէջ գլխաւոր անձն ներկայանում էր Չեբէրեակօվան, որ կասկածվում էր յաճախ դէպս սպանութեանը մասնակցելուն մէջ, վճռվեց աւելի մօտենալ նրան և նրա աջակցութեամբ գտնել մարդասպաններին։ Վճռվեց, որ Կարաէվը ծանօթ գողերի միջոցով ծանօթանայ Չեբէրեակօվայի հետ։

Մախալինի ցուցմունքները ընդհատվում են Բէյլիսի լացով։

Ցայտարարվում է դադար, որից յետոյ Մախալինը, շարունակելով իր ցուցմունքները, պատմում է, որ գողերը, որոնց հետ շփվում էր Կարաէվը, յայտնեցին, թէ Չեբէրեակօվային մօտենալ չի կարելի, որովհետև նա խառնված է Իւշչինսկիի գործում, նրան հետևում են. խորհուրդ տուին դիմել Չեբէրեակօվայի եղբօրը՝ Սինգաեվսկիին։ Ապա վկան մանրամասն պատմում է Սինգաեվսկիի հետ ունեցած տեսակցութիւնների մասին, որոնք մասամբ յայտնի են Կրասօվսկիի ցուցմունքներից։ Սինգաեվսկիից խօսք առնվեց, որ նա Իւշչինսկիի իրերը պէտք է նետէր որևէ «ցադիկի», որպէսզի քննութիւնը անցնէր հրէաների դէմ և վերացվէր կասկածը Սինգաեվսկիի վրայից։ Սակայն Սինգաեվսկին ասաց, որ իրերի տեղը գիտէ քոյրը միայն՝ Չեբէրեակօվան։ Ապա վկան ասում է, որ Բրազուլը բաւական մեաց այդպիսով ժողոված նիւթերից և որից յետոյ յայտարարութիւն տուեց դատախազին։ Դրանով էլ վերջանում է վկայի գիտելիքը գործի մասին։

Դատախազի հարցին՝ Մախալինը ասում է, որ ուսանել է Խարկովի երկրաչափական դպրոցում, եղել է ունկնդիր Կիէվի գիւղատնտեսական դասընթացքներում, իսկ այժմ պատրաստվում է օպերային գործունէութեան. հետաքրքրվում էր քաղաքական հարցերով՝ 1907 թ. կալանաւորվեց Նամէնինա կայարանում դրամաշորթութիւն կատարելու մեղադրանքով, բանտ նստեց վեց ամիս, ուր և ծանօթացաւ գողերի լեզուի հետ. գործը յետոյ դադարեցրին. մինչև Բրազուլի և Կրասօվսկիի հետ շփվելը ոչ մի կապ խուզարկելու բաժնի հետ չունէր. Կարաէվին ճանաչում է վաղուց, իբրև կարգին, անկեղծ, սակայն դիւրաբորբոք մարդու. Իւշչինսկիի իրերը, որևէ հրէայի վրա ձգելը չաջողվեց, որովհետև Սինգաեվսկին, Րուդզինսկիի հետ խորհուրդ անելուց յետոյ, հրաժարվեց։

Ընդմիջումից յետոյ, Զարուդնին յայտարարում է, որ լսեց, թէ ինչպէս վկայ Չերնեակօվան գանգատվում է, որ Չեբէրեակօվան սպառնալիքներ է կարդում։ Չերնեակօվան յայտնում է, որ Չեբէրեակօվան սպառնաց իրան բռունցքներով, և այժմ վիրաւորում է, սպառնում է նաև ուրիշներին։ Դատախազը գտնում է, որ այդ վկաները այլ ևս հարկաւոր չեն, կարելի է նրանց ազատել։ Զարուդնին ասում է. «Հարկաւոր չեն թէ հարկաւոր են այլ հարց է, բայց այժմ խնդրում ենք միջոցներ ձեռք առնել, որպէս զի նրանց վրա սպառնալիքներով չը գործեն»։ Նախագահը գտնում է, որ Զարուդնին խօսում է այն տոնով, երբ նախագահը գիտէր այդ մասին և միջոց չէր ձեռք առնում, և համարում է յայտարարութիւնը անտեղի։ Զարուդնին խնդրում է արձանագրել իր յայտարարութիւնը, և որ այն՝ անտեղի ճանաչվեց։ Նախագահը նկատողութիւն է անում Զարուդնիին անթոյլատրելի տոնի համար։

Հարցաքննվում են երկու փոքրահասակ Գոլօվչենկօ քոյրերը։ Մեծը ասում է, որ Ժէնեա Չեբէրեակը պատմում էր խաղալու մասին, բայց չէր ասում թէ իրանց ետևից ընկնում են. կրտսերը ասում է, որ թէև արտաքսում էին իրանց խաղատեղից, բայց Բէյլիսը չէր արտաքսում։

—

Պետերբուրգում գրաւվեց «Новый Восходъ» թերթի № 41 «Դատավարութեան երկրորդ շաբաթը» յօդուածի համար։ Խմբագիրը ենթարկվում է պատասխանատուութեան 1034-դ յօդուածի երրորդ կէտով։

Գրաւվեց «Рѣчь»-ի № 277-ը «Դատավարութեանը» յօդուածի համար։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ

—

Պետերբուրգից հեռագրում են.

«Ս. Սազօնովը, որ Պարիզում խօսակցութիւն ունեցաւ Պիշօնի հետ հայկական հարցի մասին, պէտք է որ խօսակցութիւն ունենար այդ առիթով նաև Բէտման-Հօլվեգի հետ Բեռլինում։ Ներկայ տարվայ յուլիս ամսին ռուսաց դիւանագէտները մշակեցին բարենորոգումների նախագիծ հայկական վիլայէթներում մտցնելու համար։ Այդ նախագիծը ուղարկվեց Կ. Պօլիս ռուսաց դեսպան Գիրսին։ Համաձայն յիշեալ նախագծի՝ պէտք է կազմվի մի հայկական նահանգ, որի կառավարիչը լինելու է Թիւրքիայից նշանակված գեներալ-նահանգապետը, մեծ պետութիւնների համաձայնութեամբ»։

—

Կ. Պօլսից հեռագրում են, որ Հայաստանում բարենորոգումներ մտցնելու տեղեկութիւնների հետ միասին լուրեր են պտտվում, որ Ռուսաստանի վերահսկողութեան տակ անցնելու են Էրզրումի, Վանի և Բիթլիսի վիլայէթները, Գերմանիայի վերահսկողութեան ներքոյ՝ Դիարբէքիրի և Խարբերդի վիլայէթները, ինչպէս և Կիլիկիայի մի մասը։

ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻՑ

—

Վան, 21 սեպտեմբերի

Ամսիս 18-ին Թաւրիզի վրայով քաղաքս ժամանեց Բալկանեան Կօմիտէի, իսկ այժմ Անգլօ-Հայկական Կօմիտէի նախագահ մր. Բէկստօն իր եղբօր և Լօնդօնում հրատարակվող անգլ. «Ararat» ամսագրի խմբագիր-հրատարակիչ Ա. Րաֆֆիի հետ ու մեկնեց այսօր։ Նա եկել է Հայաստան ուսումնասիրելու հայկական կեանքը և մօտից տեսնելու հայ ժողովրդի տառապանքները։ Նրանք այցելեցին հայոց վարժարանները և լաւ տպաւորութիւնով մեկնեցին. վալի Թահսին-բէյ փոխադարձ այցելութիւն տուեց ազատական անգլիացուն։ Նրանք Էրզրումի վրայով անցնում են Թիֆլիս, իսկ նոյեմբերի սկզբում լինելու են Լօնդօնում։ Մեծանուն Րաֆֆիի որդին իր կարճ այցելութեամբ շատ լաւ տպաւորութիւն թողեց նրանց վրա, որոնք նրա հետ ծանօթանալու պատիւն ունեցան։

Ազգ. առաջնորդարանը շատ անկերպարան վիճակումն է այժմ. առաջնորդ Սարաճեան արքեպիսկոպոսը ծանր հիւանդ է մի քանի շաբաթից ի վեր, իսկ նրա փոխանորդ Մեսրոպ ա. քահանայ Զանիկեան մի վայրենի յարձակման ենթարկվեց ամսիս 16-ին և նա էլ հիւանդ պառկած է։ Ծիրօնի քահանան նոյն օրը արշալոյսին տնից եկեղեցի գնալիս ենթարկվում է երկու անծանօթների յարձակմանը, որոնք նրան գետինն են տապալում ու աքացիներով ոտնահարում։ Քահանայի վիճակը ծանր է. շարժառիթը կարծվում է Արարուց թաղի թաղական խորհրդոց անդամ ընտրված մի հայի մասին եղած ամբաստանութեան քննութեան գործը։

Կարճկանի Մոսէս գիւղացի Կիրակոս անուն մի հայ Աղաթօ գիւղում Օսման-աղայի տանը հրաւիրվել և այնտեղ անգթաբար մորթվել է. տեղական կառավարութիւնը, ուրին դիմել էին Կիրակոսի ազգականները բողոքով, վռնդել է նրանց, ասելով որ Օսման աղան պատուաւոր մարդ է ու այդպիսի ոճիր չէր գործի։ Այս սպանութիւնը համարվում է իբրև մի վրէժ Մուսա բէյի սպանութեան։

Մուսա բէյի սպանութեան խնդրով կալանաւորված 25-ից աւելի հայեր Վանի բանտումն են, ուր նրանց գործը դատաստանական քննութեան է ենթարկվել, որոնք անմեղ զոհեր են միայն. քիւրդ աղաները մատնացոյց են արել աչքի ընկնող հայերի վրա ու կալանաւորել։ Այժմ նոյն գաւառում (Կարճկան), ուր Մուսա-բէյը սպանվեց, բացարձակ անապահովութիւն է տիրում. տղամարդիկ տնից դուրս գալու ու դաշտը աշխատութեան և կամ ջրաղացը ցորեն աղալ տալու անհրաժեշտ պէտքի համար գնալու վախենում են, իսկ այդ աշխատութիւնները կատարում են նրանց կանայք։

Մարակ

ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՏԱՐՕՆԷՆ

—

Մուշ, 15 սեպտ.

Երէկ ևս ձեզի գրեցի, որ Մուշի առաջնորդարանը յիշատակագիր մըն է պատրաստեր՝ մատուցանելու համար Թիւրքահայերուս նորընտիր պատրիարք Զաւէն եպ.-ին, զոր այս օրերս մեր մէջ տեսնելու բարեպատեհ առիթը պիտի ունենանք։ Գրած էի նոյնպէս, որ այդ յիշատակագիրը կը բաղկանայ երկու մասէ, որոնցմէ մէկը կը շօշափէ մեր ազգային ներքին տեղական ցաւերը, իսկ միւսը՝ արտաքին, այսինքն քաղաքական կամ կառավարական ու քիւրդ-հայկական յարաբերութիւնները։

Ահաւասիկ այդ յիշատակագրին առաջին մասը՝ ամփոփ կերպով։

1) Տարօնի վանօրէից բարեկարգութեան խնդիրը երկար ատենէ ի վեր կը զբաղցնէ Տարօնի գաւառական ժողովը և ազգ. վարչութիւնը. սակայն մինչև օրս չկրցան որոշ ելքի մը հանիլ, շնորհիւ վանականներու ընդվզումներուն, վանականներու՝ որոնք կը մերժեն ազգ. վարչութեան կոնտրոլին ենթարկել վանօրէից տնտեսութիւնը։

2) Ուսուցչաց վկայականներու խնդիր.— Բիթլիսի առաջնորդարանը կը պահանջէ ամէն մէկ վկայականի վաւերացման կէս ոսկիէն մէկ ոսկի մէարիֆի (կրթական) ծախս։ Մուշի առաջնորդարանը չափազանց գտնելով Բիթլիսի առաջնորդին այդ պահանջը՝ իրաւաբարական հող մը գտնելու համար դիմած է Կ. Պօլսոյ պատրիարքարանին, բայց մինչև հիմա՝ 8—10 ամիսէ ի վեր այդ և նման ծանրակշիռ խնդիրներ կը մնան անպատասխանի։ Մուշի ազգային վարիչները կը հաւատեն, որ ժամանակակից պատրիարքներու շարքին միայն Օրմանեան սրբազան է եղած, որ ամենայն ճշդապահութեամբ և փութով, օր-օրին պատասխանած է գաւառական բոլոր նամակներուն, բոլոր խնդիրներուն։ Պատրիարքարանի այս դանդաղկոտ ընթացքը, ամուսնական և այլ զանազան յարաբերական խնդրոց մէջ մեծ դժբաղդութեանց և աղէտից պատճառ է դարձած։

Պատրիարքին մատուցանելիք յիշատակագրին՝ ներքին խնդիրներուն վերաբերող երրորդ յօդուածը ս. Կարապետի վարժարանի բարձրացումն է, որուն համար մէկ երկու տարի առաջ խոստում եղած էր Եգիպտոսի Հ. Բ. Ընդհ. Միութիւնէն, սակայն կը հաւատուի, որ Միացեալ Ընկերութեանց ընդհ. տեսուչ Ց. Գույումճեանի մէկ տեղեկագրին վրան՝ Հ. Բ. Ընդհ. Միութիւնը ետ է կեցեր իր այդ վսեմ և ազգօգուտ մտադրութենէն։

Տարօնի մէջ միջնակարգ վարժարան մը, ինչպէս նաև Սասունի Փսանք գաւառին և Մատին առաքելոց քովը երկրորդ նախակրթարանի մը հիմնուելու անհրաժեշտութիւնը ակներև լինելով՝ մենք այդ մասին բան մը աւելցնել աւելորդ կը համարենք, նկատելով որ այդ խնդիրները բաւական ծանօթ են Պօլսոյ ազգ. վարչութեան։

Նպաստի խնդիր.—Օսմ. սահմանադրութեան սկզբնական լաւ օրերուն գեղեցիկ հոսանք մը սկսած էր Եգիպտոսի Հ. Բ. Ընդհ. Միութենէն և զանազան ազգ. հաստատութիւններէն՝ նպաստելու տարօնցի այն թշուառներուն, որոնք իրենց հողերը երկրագործական բանկան գրաւ դրած էին։ Նպաստը կը հայթայթուէր բացառապէս այն նպատակով, որ գրաւ դրուած այդ հողերը ազատուէին բանկայէն, մանաւանդ այն հողերը, որ խեղճ գիւղացիները համիդեան բէժիմի օրերուն, ստիպուած էին չափազանց անարժէք գիներով, օրինակ՝ 10% չնչին գումարով գրաւ դնել։ Բայց այդ համակրելի գործելակերպը հիմա դադրած է, և մեր տարօնցի չքաւոր հայ հողագործն այսօր հնարաւորութիւն չունի իրեն վրայ բարդուած տոկոսները վճարել և իր հողը ետ ստանալ։

Սանասարեանի խնամակալութիւնը, յենլով բարերարին կտակին մէկ տրամադրութեան վրայ, խոստացեր էր տարեկան գէթ՝ 200 լիրայով օգնել ս. Կարապետի վարժարանին։ Բայց այդ խոստումն ալ դեռ մինչև այսօր չէ իրագործուած, ի վնաս Տարօնի ուսումնակարօտ ժողովրդեան։

Ասոնք են ահա մեր ներքին ցաւերը, մեր ներքին խնդիրները, որոնք պիտի յանձնուէին մեր նորընտիր պատրիարքի ուշադրութեան, որոնք հրատապ կարևորութիւն ունին գաւառիս ներքին զարգացման տեսակէտով։

Իսկ արտաքին խնդիրներու մասին կը գրեմ վաղը։

Թախիծ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱԽԱՌԻՑ

—

Գօրի, 26 սեպտեմբերի

Ամբողջ ամառը շարունակվող երաշտից յետոյ օգոստ. 28-ից սկսվեցին անձրևային եղանակները, ժամանակ առ ժամանակ եկող անձրևները կշտացրին երաշտից այրված դաշտերը և ծառս ազարակներն ու այգիները, միևնոյն ժամանակ մաքրեցին և զովացրին ապականված և փոշիով լիքը օդը։

Երեք ամսվայ երաշտը համարեա թէ չորացրեց եգիպտացորենի արտերը բացի տափարակների ջրովի եղածները, այնպէս որ մեր գիւղացիք թէև այս տարի ցորեն և գարի շատ ունեն, բայց և այնպէս մեծ նեղութիւն կը քաշեն եգիպտացորենը պակասելու պատճառով, որովհետև ամբողջ ձմեռը խոզերին և անասուններին՝ թեղուններին նրանով են կերակրում։

Մեզանում այս տարի խոտի, ցորենի և գարու բերքը շատ առատ էր, բայց և այնպէս նրանց գները զգալի կերպով չեն իջնում, որովհետև այստեղից այդ մթերքները օրական տասնեակ վագոններով ուղարկվում են Բագու, Բաթում, Քութայիս և այլ տեղեր։ Դեռ սեպտ. վերջերին լաւ ցորենը մեզանում ծախվում էր 80, գարին 50—60, խոտը՝ պրեսով կապած՝ 45, իսկ գարմանը 25 կ. պուդը։

Մ. Մարութեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Հոկտ. 10-ին Կովկ. ուսումն. շրջանի հոգաբարձու Րուդօլֆի նախագահութեամբ տեղի ունեցաւ բժիշկների և բնագէտների 13-րդ համագումարի սեկցիաների նիստը, ուր որոշվեց տպագրել համագումարի տեղեկագիրը, որի համար ստացվել են մօտ 150 զեկուցագրեր։ Որոշված է տեղեկագրի տպագրութեան ծախքը խնդրել ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութիւնից։

Կովկասեան ճան. հաղորդակցութեան վարչութեան կառավարիչ Գօֆմանը մեկնեց Թիֆլիսից ծառայութեան գործերով։

Թիֆլիսի դատաստանական պալատի դատախազ Սիլինը վերադարձաւ Հիւսիսային Կովկասից։

Հոկտ. 15-ին Կայսերական Կովկասեան Գիւղատնտ. Ընկ. դահլիճում կայանալու է պտղաբոյծների խորհրդակցութիւնը զանազան մասնագիտական հարցերի առիթով։

Քաղաքային բժշկա - սանիտարական տեսուչ բժշկապետ Կ. Սոտնիկովը քաղ. վարչութեանը մի զեկուցում է ներկայացրել այն կարգի մասին, որով բժշկական քննութեան են ենթարկվելու քաղաքային դպրոցներում պաշտօն ստանձնող ուսուցիչները և վարժուհիները։ Զեկուցագրի մէջ բերված են այն հիւանդութիւնները, որոնք արգելում են ստանձնել այդ պաշտօնները։ Քաղաքային վարչութիւնը հաստատել է զեկուցումը։

Մինչև հոկտ. 10-ը քաղաքային զինուորական ատեանը բժշկական քննութեան ենթարկեց 713 երիտասարդ զինուորացուների, որոնցից պիտանի եղան զինուորական ծառայութեան համար ընդամենը 112 հոգի։ Մինչդեռ այս տարի Թիֆլիս քաղաքի կողմից պէտք է գնան 285 հոգի։

Քաղաքային ծննդաբերական ապաստարանի նոր շինութիւնը պատրաստ է լինելու այս տարվայ վերջին։ Կահաւորութիւնից յետոյ ապաստարանը կը բացվի այդ նոր շինութեան մէջ նոր տարվայ սկզբին։

Այսօր, Հասարակական ակումբում երեկ. ժամը 8-ին Մարչէնկօն ռեֆերատ կը կարդայ ծնողական ակումբ հիմնելու մասին։ Վերջում ռեֆերենտը կը ծանօթացնէ ներկայ եղողներին ակումբի կազմակերպութեան հետ։ Ապա կը լինի դրոյց և գրական-երաժշտական բաժին։ Ամենավերջը տեղի կունենան Հասարակական ակումբի նոր անդամների ընտրութիւնները։

Մեզ տեղեկացնում են, որ Թիֆլիսի ժողովրդական համալսարանի ընկերութեան վարչութեան նիստերը, փոխանակ երեքշաբթի օրերի, տեղի են ունենալու այսուհետև երկուշաբթի օրերը։

«Կոպէկ» ընկերութեան վարչութիւնը մեզ խնդրում է տպել հետևեալը. «Կոպէկմիութիւն» ընկ. վարչութեան որոշմամբ յանձնարարված է վարչութեան անդամներին ստուգել ընկերութեան անդամներին տրված գրքոյկները, որոնց մէջ արձանագրվում էին նուէրները, ստանալ յիշեալ գրքոյկներով փողերը, նաև վերցնել այն գրքոյկները, որոնցով չէ կատարվել հանգանակութիւն որևէ պատճառով։ Յիշեալ գործը կատարողները ունենալու են համապատասխան վկայագիր վարչութեան անունից»։

Լոյս հոկտ. 11-ի գիշերը Հաւլաբարում հրդեհ ծագեց «Միր» ծխախոտի ընկերութեան գործարանում։ Կրակը շուտով տարածվեց ամբողջ շինութեան մէջ, ուրին աւելի նպաստեց պահեստում գտնվող մեծ քանակութեամբ ծխախոտը։ Հրդեհաշէջների խումբը, երկար ջանք գործ դնելուց յետոյ, կարողացաւ կրակը հանգցնել երէկ ցերեկվայ մօտ։ Ամբողջ շինութիւնը համարեա այրվեց։ Կողքի Շալամօվի տունը կարելի եղաւ ազատել։ Գործարանի ծխախոտը ապահովագրված է 70,000 րուբլով, ապահովագրված է նաև շինութիւնը։ Հրդեհը հանգցնելիս ներկայ էր ոստիկանապետ գեներալ Զասիպկինը։

Թիֆլիսից յատուկ գործակալներ են մեկնել Փորու գաւառը՝ գերված Միհրան Անանեանի տեղը յայտնագործելու նպատակով։

Վրաց դրամատիկական ընկերութիւնը նախաձեռնել է տօնելու վրաց խմբի վաստակաւոր դերասան Կ. Դ. Կիպիանիի բեմական գործունէութեան 45-ամեակը։

Աբաստումանում թոքախտաւորների համար կառուցվող սանատօրիան պատրաստ է լինելու երկու տարի յետոյ, այն էլ եթէ հանգանակվի մինչ այդ մօտ 150,000 րուբլի։

ԼՈՒՐԵՐ ԿԱԽԵԹԻՑ

—

Սղնախ քաղաքում լոյս տեսնող վրաց «Խմա Կախէթիսա» («Կախէթի Ձայն») լրագրում կարդում ենք. «Կառավարութիւնը որոշել է Ճաղանում հիմնել ցուցա-փորձադաշտ, որտեղ բամբակի կուլտուրայի հետ միասին կը պարզեն, թէ միևնոյն հողում ինչպիսի՜ սերմեր պէտք է ցանել, որպէս զի հողը չը յոգնի»։

Բակուրցիխէ գիւղում Ա. Սարաջիշվիլին բերել է չորս-խոփանոց շոգեշարժ գութան, որը օրական վարում է 4 դեսետին։ Կարևոր է, որ Սղնախի գիւղատնտ. ընկ. վարչութիւնը ծանօթանայ այդ գութանի աշխատանքի հետ։

Սեպտ. 25-ին անգլիացիք գննեցին իշխան Անդրօնիկաշվիլիի Արամդարայի կալուածքը, ուր նրանց կարծիքով նաւթ պէտք է լինի։ Մանրամասն ուսումնասիրութիւն կատարելու նպատակով, ինչպէս նրանք

յայտնեցին կալուածատիրոջը, երկու շաբաթից յետոյ կուղարկվեն երկրաբաններ։

◆ Նոյն թւին Սղնախ եկաւ աւագ գիւղատնտես Տարատինօվը, որ կառավարութեան կողմից խոստացաւ ամեն կերպ աջակցութիւն, եթէ միայն Սղնախի գիւղատ. ընկերութիւնը ձեռնարկէ որևէ օգտակար գործի։ Երկրորդ օրը նա գնաց նայելու թէ այն տեղը, որ գտնվում է Ցնօրիի և Լագօդաղի միջև և որտեղ պէտք է հիմնվի ցուցա-փորձադաշտը, և թէ այնտեղի բամբակի արտերը։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 11 նոյեմ.

Հայոց Ազգագրական Ընկերութիւնը շնորհակալութեամբ ստացաւ «Մշակի» խմբագրութիւնից «Մշակի» 22 տարեկանները, Ամերիկայի «Հայրենիք» լրագրի բոլոր հրատարակութիւնները, Մոսկվայի Մկրտիչ Բարխուդարեանի տպարանի բոլոր հրատարակութիւնները։

Ի դիմաց Ազգագր. Ընկ.

Քարտուղար՝ Ե. Լալայեան

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ուստր, 25 սեպտ. (ն. տ.)

Տարիներէ ի վեր անլուծելի հանգոյց դարձած ամերիկահայ առաջնորդական ընտրութեան հարցը վերջապէս լուծուեցաւ, շնորհիւ կաթողիկոսական լիազօր պատուիրակ Իւթիւճեան սրբազանի մօգական գաւազանին, որ ամենայոռետես անձերը նոյն իսկ ապշութեան մատնեց և իրապէս անհաւատալի երևցած գործը այսօր իրականութեան վերածեց։

Ամերիկահայ առաջնորդական ընտրութեան հարցը, որ անյիշատակ ժամանակէ մը ի վեր իր շուրջը ահագին աղմուկ ու ժխոր ստեղծած՝ կամաց-կամաց ամերիկահայ գաղթականութեան համար կատարեալ մղձաւանջ մը դառնալու վիճակին մօտեցած էր, որ եթէ շարունակուէր թերևս շատ տխուր պատկերներու առիթ տար, ուրախ ենք, որ հրապարակէն վերցուեցաւ և հանրութեան միտքն ու համակ ուշադրութիւնն այլևս ուրիշ կողմ դարձնելու կարելիութեան ճամբուն մէջ դրուեցաւ։

Հարցը իրականապէս կնճռոտ ու հանգոյցաւոր պարագաներով շրջապատուած՝ ստացած էր այնպիսի բնոյթ մը, որ պէտք ունէր բացարձակապէս չէզոք ու անկողմնակալ դատաւորի մը, իր հնարաւոր լուծումը գտնելու համար։ Անկողմնակալ ու չէզոք այդ դատաւորը ուրախ ենք որ գտնուեցաւ յանձին Իւթիւճեան սրբազանի, շնորհիւ ազգիս Վեհ. Հայրապետի հեռատես քաղաքականութեան, որ նկատի ունենալով թեմիս կրօնական գործերուն շուրջ յուսահատօրէն մղուած պայքարը զանազան կասկածելի տարրերու կողմէն՝ պէտք տեսաւ լիազօր պատուիրակի մը առաքումը, որպէս զի խաւարին մէջ թաղուած յայտնի ճշմարտութիւններն երևան գան և անիրաւուածները հանրութեան դատաստանին առջև չքմեղանան։

Ամերիկահայ եկեղեցական կազմակերպութեան սրտի միակ բաղձանքն էր ասիկա, անոր համար, որ իր քօղամերկած ճշմարտութիւնները տարակուսանքի վարագոյրով շրջապատելու փորձեր կընէին ոմանք ընդ միշտ և չէին թոյլ տար, որ ճշմարտութիւնն իր անբիծ ու մաքուր ճակատովը ցցուէր քսութիւններու և պժգալի դաւադրութիւններու դէմ և զանոնք շանթահարէր։

Կաթողիկոսական լիազօրին այցելութիւնն Ամերիկա, ուրեմն, երկու տեսակ օգտակարութիւն ունեցաւ. նախ՝ առաջնորդական ընտրութեան հարցը լուծեց և յետոյ երևան բերաւ հայ եկեղեցւոյ մէկ բարձրաստիճան պաշտօնեային դէմ խումբ մը սև հոգիներու մղած պայքարին բովանդակ տգեղութիւնը, որ արդէն այս գաղթականութեան ողջամիտ մասին սկիզբէն ի վեր ծանօթ էր։ Այդ բարձրաստիճան եկեղեցականը՝ Մուշեղ արքեպիսկոպոս Սերոբեանն է, որուն դէմ կը մղուէր աղտոտ պայքարը, որուն կուղղուէին զրպարտութիւններուն էն անհոլի և քստմնելի տեսակները, յաչս բարձրագոյն իշխանութեանց վարկաբեկ ընելու և ասպարէզէն հեռացնելու, որպէսզի իրենց շահատակութիւնները անդորր սրտով շարունակէին ու քսակնին պարարտացնէին։ Այս մասին մենք կրնանք երկարօրէն գրել, բայց առ այժմ մէկ կողմ կը ձգենք ու կանցնինք ուղղակի նկարագրականը տալ առաջնորդական ընտրութեան։

Սկսենք հաղորդած էի արդէն, թէ կաթողիկոսական պատուիրակ Իւթիւճեան սրբազան օրինաւոր գտնելով 1911 փետրուարին կազմուած երեսփ. ժողովը՝ կարգադրած է Նիստի հրաւիրել ամսոյս 20—21-ին, առաջնորդական ընտրութիւնը կատարել տալու համար։

Իւթիւճեան սրբազանի այս կարգադրութեան համակիր գտնուեցան վիճակիս ամենէն կարևոր թեմերը (Ուստր, Ֆրէզնօ, Ֆաուըլըր, Եղեմ, Ուէսթ Հօբօքըն, որոնք ունին սեփական եկեղեցի և եկեղեցական կանոնաւոր կազմակերպութիւն բաւէն լայն առումով), ինչպէս նաև Ֆիլադելֆիա, Բօսթօն, Պրովիդէնս, Լօրէնս, Լին և Լօս-Անջէլըս։ Նորին սրբազնութեան այս կարգադրութեանց դէմ բողոքեց միմիայն Նիւ-Եօրկը, իրեն տուն տրուած հրահանգին վրայ, որ կը բղխէր Գաֆթանեանէն, Մանիկեան քահանայէն և ծանօթ խմբակէն։ Նիւ-Եօրկի հոգաբարձութեան ծիծաղելի այս բողոքի մասին ես արդէն տեղեկութիւններ տուած եմ «Մշակին» նախորդ թղթակցութիւնով, այժմ կը բաւականանամ աւելցնել թէ՝ Նիւ-Եօրկի հոգաբարձութիւնը, հակառակ իր թափած ջանքերուն ու յարուցած աղմուկներուն, իրեն համակիր ունեցաւ միմիայն Թրօյի թեմի հոգաբարձութիւնը (տարօրինակ չենք գտներ այս բանը, քանի որ դաշնակցականներէ կազմուած է ան մեծաւ մասամբ), չնայած որ այս վերջինը նախապէս Իւթիւճեան սրբազանի հրահանգը յարգելու խոստում տուած էր։

Երեսփոխանական ժողովը ճիշդ որոշուած օրը գումարուեցաւ տեղւոյս ս. Փրկիչ եկեղ. ազգ. ժողովասրահը, նախագահութեամբ ազգիս Վեհ. Հայրապետի լիազօր պատուիրակ Գէորգ արքեպիսկոպոս Իւթիւճեանի և մասնակցութեամբ 11 թեմերու, 24 ձայնով։

Ժողովին ատենապետ ընտրուեցաւ դոկտ. Փառնակ Ադամեան, փոխ ատենապետ Կարապետ Ջանգալեան, ատենադպիր՝ Աւետիս Տէրօյենց, փոխ-ատենադպիր՝ Հայկ Սըմսարեան։

Իւթիւճեան սրբազան ժողովին ներկայացուց նախ իր քանի մը շաբթուան ընթացքին ունեցած գործունէութեան ամփոփ համառօտութիւնը, ժողովներու օրինաւորութեան դէմ եղած գանգատներուն քննութիւնն ու իր եզրակացութիւնը, ինչպէս նաև Նիւ-Եօրկի հոգաբարձութեան բռնած ընթացքը, որ ամենատգեղ կերպով արտայայտուած էր իր դէմ, որմէ հարցադրուած՝ ժամանակաւոր կերպով դադրեցուցած էր զիրենք և գործին վերջնական քննութիւնն ու կարգադրութիւնը թողած՝ երես. ժողովին։ Երես. ժողովը ցաւօք իմացաւ Նիւ-Եօրկի հոգաբարձութեան այդ ըմբոստ ու հակասահմանադրական ընթացքը և Իւթիւճեան սրբազանի ժամանակաւոր կարգադրութիւնը նուիրագործեց՝ այդ մարմինը լուծեալ հռչակելով։

Ժողովը յետոյ ձեռնարկեց կեդրոնական վարչութեան ընտրութեան։ Վարչութեան պաշտօնավարութեան շրջանը թէև աւարտած չէր, բայց վարչութիւնն յարմար տեսած էր հրաժարական ներկայացնելու և նոր ընտրութիւն կատարել տալու։ Ժողովն ընդունեց վարչութեան հրաժարականը և կատարեց նոր ընտրութիւն։ Գաղտնի քուէարկութեամբ ամերիկահայոց ազգային կեդր. վարչութեան անդամ ընտրուեցան՝ Մուշեղ արքեպիսկոպոս Սերոբեան, Վարդան ծ. վ. Գասպարեան, Տրփոն վ. Պիծակեան, Արսէն ծ. վարդապետ Վեհունի, Մեսրոպ քահ. Սահակեան, դոկտ. Փառնակ Ադամեան, Մաղաք Գ. Պէրպէրեան, Գեղամ Մըքրօյեան, Նիկողոս Խաչմանեան և Գէորգ Սրապեան։

Վարչութեան ընտրութիւնն աւարտելէ ետք՝ ժողովն անցաւ առաջնորդի ընտրութեան։ Նախ՝ Իւթիւճեան սրբազանի կողմէն ժողովին հաղորդուեցաւ պաշտօնապէս Վեհ. Հայրապետին ղրկած առաջնորդական ընտրելեաց ցանկը, որ կը կազմուէր հետեւեալ եկեղեցականներէն։ Արսէն ծ. վարդ. Վեհունի, Վարդան ծ. վարդ. Գասպարեան, Գէորգ ծ. վ. Թուրեան։

Ցարգելի երեսփոխաններն ուզեցին հասկնալ թէ՝ ընտրութիւնը ցանկին վրա՞յ պիտի սահմանափակուի թէ ոչ։ Կեդր. վարչութեան անդամ Մ. Գ. Պէրպէրեան բացատրութիւն տուաւ թէ՝ վարչութիւնն իր վերջին տեղեկագրով յանձնառու եղած է Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետին՝ ընտրութիւնը կատարելու ցանկին վրայ միայն, հետեւաբար ժողովը իր քուէարկութիւնը պէտք է սահմանափակէ, յարգած ըլլալու համար վարչութեան որոշումն ու հայրապետական տնօրինութիւնը։

Երեսփոխաններէ ոմանք իրենց թեմերէն տրուած մանդատները հիմ բռնելով՝ փափագ յայտնեցին առաջնորդ ընտրել Մուշեղ արքեպիսկոպոսը, բայց նորին սրբազնութիւնը բացարձակապէս մերժեց դնել իր թեկնածութիւնը, քանի որ սկիզբէն ի վեր հրաժարած էր թեկնածութենէ։ Ասոր վրայ ժողովը սոյն իմաստով բանաձև մը քուէարկեց և խնդիրը փակուած նկատեց։

«Ամերիկահայ առաջնորդական վիճակի թեմերու ստուար մեծամասնութիւնը կը փափագէր առաջնորդ ընտրել զտէր Մուշեղ արք. Սերոբեանը օրինական ձևակերպութիւնները վերջացուելէ ետք, բայց նկատի ունենալով ն. սրբազնութեան բացարձակ հրաժարումը և ազգ. կեդր. վարչութեան յանձնառութիւնը՝ ազգիս Վեհ. Հայրապետին մօտ՝ ընտրութիւն կատարելու ցանկին վրայ միայն, կը յարգէ հայրապետական սոյն տնօրինութիւնը և իր ընտրութիւնը կը կատարէ առանուն ցանկին վրայ, զոր ներկայացուած է իրեն Վեհ. Կաթողիկոսէն»։

Վերոյիշեալ բանաձևը քուէարկուելէ ետք՝ երեսփոխաններ կարծիքներու փոխանակութիւն ունեցան առաջնորդական թեկնածուներու մասին։ Բաւական երկար վիճաբանութիւններէ վերջ՝ ժողովը անցաւ քուէարկութեան։ Քուէարկութեան արդիւնքն եղաւ՝ Արսէն ծ. վարդ. Վեհունի՝ 16 քուէ, Վարդան ծ. վարդ. Գասպարեան՝ 5 քուէ և ձեռնպահ երեք երեսփոխաններ, որով Ուստրի թեմակալ հովիւ Արսէն ծ. վարդ. Վեհունին ամերիկահայոց առաջնորդ ընտրուեցաւ։ Ընտրութեան արդիւնքը խսկոյն հեռագրուեցաւ Էջմիածին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին։ Կը յուսանք, որ առաջնորդական վաւերացումը շուտով ձեռք կը բերուի։

Երեսփ. ժողովը շնորհակալութեան մի բանաձև քուէարկեց Իւթիւճեան սրբազանի, գնահատելով անոր անաչառ վերաբերումը, արդարամիտ ուղղութիւնն ու անկաշառ ոգին, որոնցմով կարող հանդիսացաւ թեմական գործերը յաջող ելքով մը կարգադրել և ամերիկահայ եկեղեցական կազմակերպութիւնը երախտապարտ թողուլ։ Նորին գերապատուութեան այս ընթացքը դուր չեկաւ ամեն անոնց, որոնց համար ասը ամեն բանէ վեր է, և որոնք իրաւունքի ու օրէնքի անունով վայնասուն փրցնող անիրաւութեան տխուր ասպետներն են միշտ։ Ասոնք են, որ այժմ հրապարակը աղմկել կը փորձեն նորէն, կըսեն նոյն իսկ թէ՝ հեռագիրներ ղրկած են Էջմիածին, իբր թէ կաթողիկոսական լիազօրին փորձած ապօրինութիւններուն (?) դէմ բողոքելու համար։ Բայց մենք վստահ ենք, որ Էջմիածնի Մայր Աթոռը իրականութիւնն հասկցաւ, գիտցաւ թէ՝ ասոնք խաւարակութեան մասնաւոր փափաք մը ունին, խաբելու, սպելու և զրպարտելու մասնաւոր տենչ մը, որ պէտք է կարևորութենէ խսպառ զուրկ նկատել և խիստ անօրի ուժիններ ընել օրէնքն ու արդարութիւնը տիրապետել տալու համար։

Այսպէս պէտք է լինի բարձրագոյն իշխանութեանց դիրքն ու անոնց պարտականութիւնը, եթէ կուզենք, որ հայ ազգն ու հայ եկեղեցին աշխարհի պատմութեան մէջ իրենց ուրոյն տեղն ունենան։

Մաղաք Գ. Պէրպէրեան

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

◆ Այս օրերս Ադրիանուպօլսում զօրքերի մէջ յուզմունք պայթեց տուն չարձակելու պատճառով։ Անկարգութիւնները ճնշելիս վիրաւորվեցին 6 օֆիցեր և 80 զինուոր։ Սպանվածների թիւը յայտնի չէ։

◆ Կ. Պօլսից հեռագրում են, որ թիւրքաց զինուորական մինիստրութիւնը «Մ. ու Ա.» կոմիտէի առաջարկութեամբ վճռել է զինուորական դատարանին յանձնել այն բոլոր օֆիցերներին և զինուորներին, որոնք գործում են ներկայ կառավարութեան դէմ։

◆ Բ. Դուռը Երզրումի վալիի միջոցով բանակցութիւններ է վարում Թիւրքիայի հակառակորդ՝ քիւրդական ամենաազդեցիկ ցեղապետ Աբդիւլ-Բէգակի հետ, որպէսզի նրան թեքէ իր կողմը, առաջարկելով լիակատար ամնիստիա Բէգակին և նրա կողմնակիցներին։ Բացի դրանից Բ. Դուռը խոստանում է Բէգակի սեփականութիւն ճանաչել նրա կողմից գրաւած բոլոր երկիրները։

◆ Աւստրիան հինգ նաւով ռազմամթերք ուղարկեց Ալբանիա։

◆ Լուրջ սկար է գրող Կուպրինը։

◆ Բուխարէստում տեղի ունեցաւ հակայական միտինգ Բէյլիսի դատավարութեան դէմ։

◆ Ռուսաց սինոդի օբէր-պրոկուրոր Սաբլէրը մեկնում է Կիեվ Բէյլիսի դատավարութեանը ներկայ գտնվելու համար։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԵՌ. ԳՈՐԾ.)

10 նոյեմբերի

ՄՕՍԿՎԱ։ Առևտրական Գօուէր այրին 75,000 ր. նուիրեց Մոսկվայի կանանց բարձրագոյն ժշկական ֆակուլտետ բանալու։

ՍԻՄՖԵՐՈՊՈԼ։ Դնէպրովի գաւառում երևան հանվեց խոլերա։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Նովօչերկասկ արուարձանը յայտարարվում է խոլերայից վտանգաւոր։ Դոնի շրջանը ուղարկվեցին հակախօլերային ձեռնարկութիւնների համար հինգ բժիշկ և 10 ֆելշեր բժիշկ Բաշչեվսկիի գլխաւորութեամբ։

ՍԵՎԱՍՏՕՊՈԼ։ Եկաւ մեկնեց ծով. լուսաւորութեան մինիստրը։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ «Օրէնքների ժողովածուի» մէջ հրատարակված է. «Թոյլատրվում է անմաքս պարսկական ապրանքներ արտահանել Պարսկաստանից Սարսկի, Կրասնովօդսկի և Բագուի, Բաթումի, Պետրովսկի, Նովօրոսիյսկի կամ Օդեսսայի վրայով Արևմտեան Եւրոպա։

Հրատարակվեց Սէվաստոպօլ — Ալուշտա երկաթուղու ընկերութեան կանոնադրութիւնը։

ՀԵԼՍԻՆԳՖՈՐՍ։ Խորտակվեց և Չրասոյղ եղաւ «Վէստկուստէն» շոգենաւը։ Խեղդվեցին 20 նաւաստի և մօտ 25 ճանապարհորդ։ Ապրանքը բաղկացած էր 500 տոպրակ հաճարից, մսից, 40 կովից ու 8 ձիուց։

ՄՕՍԿՎԱ։ Պետ. Դումայի անդամներ Նովիկօվի և Շչէպկինի կազմած ժողովը, ուր պէտք է զեկուցանվէր 4-րդ Պետ. Դումայի գործունէութեան մասին, փակվեց ոստիկանութեան ներկայացուցչի ձեռքով, որովհետև Նովիկօվը խստագոյնս յարձակվում էր կառավարութեան վրա։

ԲԷՑՐՈՒԹ։ Սիրիայի ազգայնականութիւնը պատրաստվում է Ֆրանսիայի բարեկամական ցոյցեր անել օդագնաց Դօկտրի գալստեան առիթով, որ թռիչք է կատարում Պարիզից-Կահիրէ Սիրիայի վրայով։

Խմբագիր-հրատարակիչ՝ Ալ. ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչ՝ Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԿԱՏԱՐԵԱԼ ԽՆԱՄՔ ԱՆ ՍԵՐԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ է թողնում մազերի վրա Պիկսաֆոնով լուանալը. Նրա միանգամայն օգտակար ազդեցութիւնը ներկայումս խոստովանվում են ամենքը։ Այն դիւրութիւնը, որով Պիկսաֆոնը մաքրում է գլխի կաշին թեփից և կեղտից, նրա հարուստ փրփուրը, որը շատ հեշտութեամբ մաքրվում է մազերի վրայից, և նրա խիստ զուրեկան հոտը անհամեմատ հեշտացնում են այդ պրէպարատի գործադրութիւնը։ Պիկսաֆոնի ակներև ներգործութիւնը կայանում է նրանում, որ, շնորհիւ իր մէջ պարունակող ձիւթի, նա դիմադրում է մազերը թափվելուն։

Մի սրուակի գինը 1 ր. 50 կ., որը, իւրաքանչիւր շաբաթ գործածելուց, կը բաւականանայ մի քանի ամիս։

(M. 341001/341012)

Ցարսկիե-Կօլօդցիի համար հարկաւոր է
ՏԻՐԱՑՈՒ

Ռոճիկը՝ ամսական 10 րուբլի, արդիւնքը մօտ 80 րուբլի, սենեակ և փայտ։ Դիմել՝ Царскіе Колодцы, Священнику Акопу Григорьянъ.

(օ.մ.) 872. 2—1

ՀՕՆՕՐՐԷԻ (ՏՐԻՊՊԵՐ) ԴԷՄ
ՆՈՐ-ՄԻՋՈՑ
„SALO—ՊԻՉԻԼԻՆ"

ներգործում է արագ և արմատականապէս, և բժիշկների վկայութեամբ համարվում է իբրև հաստատուն միջոց։ Գործադրելու ձեռնարկը կցվում է արկղիկին։ Իսկականը մետաղեայ արկղներում. հատը՝ 1 ր. և 1 ր. 80 կ.։

Միաժամանակ յաւ է ներգործում թէ սուր եւ թէ յարատեւ բնոյթ ունեցող դէպքերում եւ կարճ ժամանակի ընթացքում վերացնում է ամենայամառ ընթացք։

ՊԱՀԵՍՏԸ՝ Петербургъ, Разъѣзжая ул., № 7, аптека Б. Конгейма.

Ուղարկվում է վերադիր վճարով։ Ճանապարհածախսը պօստային սակագնով։

Գտնվում է Կովկասեան Ընկերութեան Դեղայի Ապրանքների վաճառանոցում։

(շ.) (П. 22276) 0 40

Կենտրոնական գրավաճառանոցում Թիֆլիսում վաճառվում են հետևեալ նոր գրքերը.

Այվազեան Բ. «Սատանը այրվում է» դր. 5 գործ. Թ. 1913 թ. գ. 50 կ.

Բաշինջաղեան. «Էսքիզներ» Թ. 1913 թ. գ. 50 կ.

Դեմիրճեան. «Բանաստեղծութիւններ» Թ. 1913 թ. գ. 50 կ.

Տէր-Յովհաննիսեան. «Մաղկեփունջ երգերի» չորրորդ տպ. Թ. 1913 թ. գ. 50 կ.

Տէր-Ղևոնդեան Գ. «Աշխարհաշունչ» Թ. 1913 թ. գ. 80 կ.

Մանուէլեան Լ. «Գրական նմուշներ» Թ. 1913 թ. գ 1 ր.

Պատմագիրք հայոց հ. ա. գ. ա. Ղազար Փարպեցի գ. 1 ր., հ. ա. գ. բ. Ագաթանգեղոս գ. 3 ր., հ. բ. գ. ա. Մովսէս Խորենացի, գ. 2 ր.

Քաջբերունի. «Բաղա գիւղի աւերումը» գ. 20 կ., «Հայկական սովորութիւններ», գ. 60 կ.

«Կօշկաւոր կատուն», պատկերազարդ գրքոյկ մանուկների համար, գ. 50 կ.

Օտար քաղաքներից դիմել՝ Въ Тифлисъ, Центральная книжная торговля.

875. 1—1

ГОЛОВНУЮ БОЛЬ и МИГРЕНЬ РАДИКАЛЬНО УСТРАНЯЕТЪ „МИГРЕНО-НЕРВОЗИНЪ" БЕЗУСЛОВНО ВѢРНОЕ и БЕЗВРЕДНОЕ РАСТИТЕЛЬНОЕ СРЕДСТВО. ТРЕБОВАТЬ въ АПТЕКАХЪ и АПТ. МАГАЗ. ТОЛЬКО НАСТОЯЩИХЪ ПОРОШКОВЪ съ ПѢТУХОМЪ апт. А. ГОНСЕЦКАГО въ Г. ПЛОЦКѢ по 10 коп. за шт. ОСТЕРЕГАЙТЕСЬ ПОДДѢЛОКЪ! ФАБР. МАРКА

(В. 54178) 38—1

Լոյս տեսաւ եւ վաճառվում է
ԱՇԽԱՐՀԱՇՈՒՆՉ
(Մատեանի հաւաքածու նիւթապաշտ)։
Գինն է 80 կոպ.։
Դիմել գրավաճառներին և հեղինակին՝ Михайловскій просп. № 17, Г. А. ТЕРЪ-ГЕВОНДЯНЪ.

(Ե.Հ.Շ.) 865. 4—1

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ
ՊԱՏՄԱԳԻՐՔ ՀԱՅՈՑ
Ցօբելեանական հրատարակութեան
Երկրորդ հատորը
Մովսէս Խորենացի
Բազմաթիւ ձեռագիրների բաղդատութեամբ։
Գինը 2 ռուբ.։
Դիմել գրավաճառներին։

(ա.օ.) 862. 4—3

ՄԵՂՈՒ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՏՈՒՆԸ
ՏԵՂԱՓՈԽՎԵԼ Է ՀԱՒԼԱԲԱՐ (Կախեթինսկի հրապարակ, Լազարևսկի փողոց № 1, Հաւլաբարի կլուբի շէնքում)։

№ 4 տրամվայը կանգնում է մի քանի քայլ հեռաւորութեան վրա։ Բոլոր արհեստանոցներում, ինչպէս նախկին տարիները, ընդունվում են ամեն տեսակ պատուէրներ՝ կանանց և երեխաների զգեստներ, (փորձը 2 անգամից ոչ աւել և տրամվայի ծախսը վերջվում է կարելավարձից), սպիտակեղէններ, հարթակարի պատուէրներ, ֆորմէնիյ շորեր, աշակերտական և բանտարկան զգեստներ, վերմակներ, ներքնակներ, վերմակի սաւաններ հարթակարով և այլն և այլն։

Դուլպայագործական արհեստանոցում աշակերտուհիների և պատուէրների ընդունելութիւնը նոյեմբերի 15 ից։

Կարտօնաժի արհեստանոցում ընդունվում են պատրաստելու ամեն տեսակ տուփեր՝ ծխախոտի, կօնդիտերսկի, ապտեկարսկի, չերամի, զգեստների, կօշիկների և այլն։

ԳՆԵՐԸ ՇԱՏ ՄԱՏՉԵԼԻ ԵՆ։

(Ե. Շ.) 800. 15—7

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՏՈՒՆ
Ե. Ա. ԾԱՏՈՒՐԵԱՆ եւ ԸՆԿ.
Թիֆլիս, Դվօրցօվայա փողոց
ԸՆՏԻՐ ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ
ՀԱՍԱՐԱԿ ԵՒ ՈՐՈՇ ՍՏԻԼԻ ԴԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԷԼԵՔՏՐԱԿԱՆ ԱՐՄԱՏՈՒՐՆԵՐ
Անցեալ սէզոնների արմատուրները վաճառվում են 40—50% զեղչով։
Փիրման գոյութիւն ունի 1869 թւից
Տելեֆօն № 238.

(շ.) 869. 50—1

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ իրաւունքներով և
ՀԱՇՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՔԱՀ. ՏԷՐ-ՍՏԵՓԱՆԵԱՆԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 15-ից ԲԱՑՎՈՒՄ է կուրսերի զուգընթաց բաժանմունք երեկոյեան ժամը $7^1/_2$-ից սկսած պարապմունքներով։
Ընդունելութիւնը դպրոցում առ. ժ. 8-ից մինչև ցեր. 3-ը, I Тумановская, с.д. № 13.
Ընդունելութիւնը կուրսերում երեկ. ժ. 6-ից մինչև 10-ը, Михайловскій пр., № 17.

(ա.օ.) 851. 10—6

ՄԱՐՄԱՐԵՂԷՆԻ ԵՒ ՄՕԶԱՅԻԿԻ ԱՐՀԵՍՏԱՆՈՑ

Թ. Ռ. ՎԻԼԼԱՅԻ

Սեպտեմբերի 20-ից ս. թ. արհեստանոցը փոխադրվել է իր սեփական շինութիւնը՝ Միխայլօվսկի պր. № 63, տէլէֆ. 6—20, Միքայէլեան հիւանդանոցի դիմացը։ Ընդունվում են ամեն տեսակ պատուէրներ մարմարեայ, քարէ և մօզայիկ աշխատանքների համար, նոյնպէս և կան մեծ քանակութեամբ պատրաստի արձաններ զանազան ձիւթեղէններից։

!!! ՄԱՐՄԱՐ-ԿԱՐԱՍԵՂԷՆԻ ՀԱՄԱՐ !!!

(շ.շ.) 821. 10—7

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный